

ARAŞTIRMACILAR
İÇİN ANKET
METODOLOJİSİNE
YÖNELİK
**KAPSAYICILIK
KILAVUZU**

Araştırmacılar için Anket Metodolojisine Yönelik Kapsayıcılık Kılavuzu

İstanbul, Türkiye
2023

Yazar: Oğulcan Yediveren

Danışmanlar: Audrey Harroche, Ayşe Gül Altınay, Cal Horton, Charoula Tzanakou, Nazlı Türker, Pınar Ensari

Çeviri: Buğra Özmüdü

Tasarım: Getu Creative

@spodlgbti

Bu yayın RESISTİRÉ'nin finansal desteği ile hazırlanmıştır. içeriğin sorumluluğu Sosyal Politika, Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği'ne aittir.

İÇİNDEKİLER

1. Giriş	5
2. Kısa metodolojik notlar	7
3. Kapsayıcı çalışmalar yürütmeyi hedefleyen bir araştırmacının dikkat etmesi gereken hususlar nelerdir?	10
3.1. Kendi üstünüze düşünün ve konumsallığınızın belirleyin!	15
3.2. Hiçbir varsayım yapmayın!	15
3.3. Etten kemikten insanların hayatlarını nesne gibi görmeyin!	17
3.4. Karşılıklılık ve empati önemlidir!	18
3.5. Kahramanlık taslamayın!	19
3.6. Sansasyonel olmaktan kaçının!	20
3.7. Bırakın insanlar deneyimlerini istedikleri gibi anlatsın!	21
3.8. İşbirliği yapmanın yollarını arayın!	22
4. Araştırma sürecine ilişkin uygulamalı tavsiyeler	25
4.1. Araştırmanın tasarlanması	26
4.2. Araştırmanın yürütülmesi	47
4.3. Araştırmanın analizi	52
5. Aktivizm ve araştırmaya kapsayıcılık perspektifinden bakış	54
5.1. Aktivizm ve kapsayıcılık	55
5.2. Araştırma ve kapsayıcılık	58
5.3. Bir aktivizm biçimi olarak kapsayıcı ve kesişimsel araştırma	62

1. GİRİŞ

Bu kılavuz, RESISTIRÉ proje ekibi ile Sosyal Politika, Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği (SPoD) arasında yapılan bir işbirliğinin sonucudur. RESISTIRÉ proje ekibi, literatürdeki bilgi eksikliklerini gidermeyi ve araştırmacıları desteklemeyi amaçlarken cinsiyet+¹ yaklaşım ve analizinin gelecekteki araştırma faaliyetlerini nasıl destekleyebileceğini anlamaya çalışır. SPoD ise 2011 yılından bu yana LGBTQIA+ bireylerin karşılaştığı ekonomik ve sosyal eşitsizlikleri ele almak için kapsayıcı anket araştırmalarını bir araç olarak kullanmaktadır. RESISTIRÉ ve SPoD'un çalışmaları bunlarla sınırlı olmamakla birlikte, bu işbirliği SPoD'un kapsayıcı anket araştırmaları konusundaki bilgi birikiminin RESISTIRÉ projesinin amaçları doğrultusunda bir kılavuza dönüşmesiyle sonuçlanmıştır.

Bu kılavuz, LGBTQIA+ kişileri kapsama konusunda başarılı olmuş anket araştırmalarından yararlanarak baskı altındaki sosyal grupların kapsama alınmasına ilişkin içgörüler sunmaktadır. Başta anket metodolojisini kullanan ve araştırmalarını kapsayıcı hale getirmek isteyen araştırmacılar ve sivil toplum kuruluşları olmak üzere herkese hitap eden bu kılavuzun temel amacı, araştırmacıların anketlerini daha kapsayıcı ve kesişimsel hale getirmelerini teşvik etmek ve yönlendirmek; bu sayede baskı altındaki sosyal grupların deneyimlerine ilişkin araştırmalardaki eksikliklerin giderilmesine katkıda bulunmaktır.

1 Orijinal metinde gender+ olarak kullanılmıştır. Bu ifadedeki 'artı' okuyucuyu cinsiyetin ırk, sınıf, cinsellik, engellilik vb. gibi diğer toplumsal kategorilerle hangi karmaşık yollarla kesiştiğine dair merak duymaya davet eder.

Bu kılavuz, LGBTQİA+ toplulukları ve toplumsal baskı altındaki daha geniş gruplarla çalışan araştırmacılara, akademisyenlere ve profesyonellere, mevcut eŐsitsizliklerin yeniden oluŐmasını önlemek amacıyla veri toplarken, analiz ederken ve sunarken cinsiyet ötesi ve keşişimsel yaklaşımları uygulama konusunda rehberlik ve destek sağlamaktadır. Kılavuzda sunulan öneriler, Türkiye’de LGBTQİA+ bireyleri hedef alan çalışmalarda yer alan araştırmacıların katılımıyla gerçekteŐtirilen odak grup toplantıları ve mülakatlara dayanmaktadır.

Kılavuz üç ana bölümden oluŐmaktadır. İlk bölümde, araştırmacılar için katılımcılarla daha kapsayıcı ve keşişimsel bir yaklaşımla nasıl ilişki kurulabileceği ve araştırma sürecinin bu mercekte nasıl yürütülebileceğine ilişkin değerlendirmeler bulunmaktadır. İkinci bölümde, araştırma sürecinin her aŐaması için pratik öneriler sunulmaktadır. Son bölümde ise kapsayıcılık merceğinden araştırma ve aktivizm ele alınmıŐ ve araştırmanın bir aktivizm biçimi olarak nasıl uygulanabileceğine dair bir tartışma ortaya konulmuŐtur.

2. KISA Meto- DOLOJİK NOTLAR

Bu kılavuz yazılmadan önce, 2015 yılından bu yana Türkiye’de LGBTQİA+ kişiler üzerine yapılan üç büyük araştırmanın araŐtırmacılarıyla birebir yarı yapılandırılmış görüşmeler ve odak toplantılar yürütölmüŐtür. Bu üç araŐtırmadan biri SPoD tarafından Türkiye’de pandemi döneminde LGBTQİA+’ların sosyal hizmetlere erişimde yaşadıkları sorunları araştırmak üzere gerçekleştirilmiş ve bu araştırmanın sonuçları Aralık 2020’de “Pandemi Döneminde LGBTİ+’ların Sosyal Hizmetlere Erişimi Araştırma Raporu” adıyla yayımlanmıştır. SPoD’un bu araştırması, LGBTQİA+ gibi ulaşılması zor grupların dahil edilmesi için harika bir örnek olarak kabul görmüŐ; bunun üzerine RESISTIRE ekibi (Oxford Brookes University and SUGender) bu deneyimin, eşitsizlikleri anlama ve ulaşılması zor grupları dahil etme konusunda çalışan araştırmacılar, profesyoneller ve kişiler tarafından kullanılabilecek bir kılavuza nasıl aktarılabileceği görüşmüŐtür. Bu işbirliği temelinde, Türkiye’deki LGBTQİA+ bireylere odaklanan üç kapsayıcı araŐtırmadan – SPoD’unki dahil olmak üzere – araştırmacılarla odak grupları ve görüşmeler yapılmasına karar verilmiştir. Böylesine kolektif bir çabanın ürünü olan bu kılavuz, bu toplantılardan, görüşmelerden ve odak grup toplantılarından kişisel olarak edindiklerimin bir dökümüdür. Ayrıca RESISTIRE ekibi (OBU ve SU) tarafından gözden geçirilmiştir.

Bu noktada kendi konumsallığımı ifade etmek istiyorum çünkü her ne kadar kılavuzun hazırlanması sürecini katılımcı hale getirmeye çalışsam da kendi perspektifimden görebildiklerim kılavuzun şekillenmesinde kilit bir rol oynadı. İsmim

Oğulcan Yediveren. Ben açık kimlikli bir eşcinselim ve bunun sosyal hayattaki benlik algımı şekillendiren birincil kimliğim olduğunu söyleyebilirim. Üstelik 2016 yılından beri LGBTQİA+ hakları savunucusuyum. Sonuç olarak, kılavuzu yazarken aklımda sıklıkla LGBTQİA+ bireylere yönelik baskının getirdiği tecrübe ve buna karşı çıkma refleksim vardı. Bu durum kimi zaman LGBTQİA+ kişilerin görmezden gelinen deneyimlerini ve bakış açılarını kılavuza taşımamı sağladı; ancak kimi zaman da LGBTQİA+ bireylerin yaşadığı baskıya maruz kaldığım ve LGBTQİA+ aktivizmi ile çok içli dışlı olduğum için başka deneyimleri ve bakış açılarını gözden kaçırmış olabilirim. Anket metoduyla ilgili temel bilgilere sahip olsam da asıl deneyimim nitel araştırma üzerinedir. Bu, nicel yöntemin sıklıkla eleştirilen pozitivist bakış açısından kaçınmama yardımcı olduğu gibi, bakış açım ve önerilerim aynı sebepten sınırlı kalmış olabilir. Eğer öyleyse, affınıza sığınıyorum.

**3.
KAPSAYICI ANKET
ÇALIŞMASI
YÜRÜTMİYİ
HEDEFLEYEN
BİR ARAŞTIRMA-
CININ DİKKAT ET-
MESİ GEREKEN
TEMEL HUSUSLAR
NELERDİR?**

Genel olarak, LGBTQİA+ bireyler araştırmacılar için ulaşılmaması zor bir gruptur; çünkü LGBTQİA+ bireyler kendilerini ayrımcılık, damgalanma ve şiddetten korumak için bir strateji olarak kimliklerini genellikle gizlerler. Türkiye’de LGBTQİA+ kişilerin devlet düzeyinde hedef alınması, LGBTQİA+ kişiler arasındaki mahremiyet endişelerini artırmıştır. Bu nedenle, Türkiye’de yapılan çalışmalarda araştırmacılar LGBTQİA+ bireylerin genellikle sadece kimlikleri konusunda açık olan küçük bir kesimine ulaşabilmektedir. Eğitim düzeyi ve sosyo-ekonomik statünün açılma kararını etkileyen en önemli faktörler arasında yer aldığı düşünüldüğünde, LGBTQİA+ bireylerden oluşan bir örnekleme yapılan çalışmalar, LGBTQİA+ bireyler arasında yalnızca görece avantajlı bir grubun deneyimlerini temsil edebilecekleri için sınırlamalara sahiptir. Özellikle anket gibi ulaşılan kişi sayısı ve çeşitliliğinin diğer yöntemlere göre daha önemli olan araştırmalarda, LGBTQİA+ bireyler hakkında veri toplamak daha da zorlaşmıştır. Başka bir deyişle, Türkiye’de LGBTQİA+ bireyleri hedef alan araştırmalar kapsayıcılık bakımından pek çok sorunla karşı karşıyadır.

Ancak, Türkiye’de olduğu gibi, baskı altındaki grupların zor koşullar altında hayatta kalmak ve direnmek için buldukları alternatif yöntemler her zaman ilham verici olmuştur. Türkiye’deki araştırmacılar da bu engelleri aşmak için yeni yöntemler aramakta ve buldukları yöntemleri deneyerek çalışmalarını ileriye götürme çabasıdadır. Türkiye’de en yüksek sayıda LGBTQİA+ katılımcıya ulaşan araştırmalardan biri, tam da bu zorlu koşulların getirdiği bir arayışın ürünü olarak ortaya

çıkmiştir. Bu araştırmayı gerçekleştiren araştırmacılarla yaptığım odak grup toplantısında kendileri bana LGBTQIA+'lara ulaşmanın önündeki engelleri aşmak için buldukları yöntemi, bu yöntemi bulurken yaşadıkları tartışma sürecini ve bu yöntemi başarılı kılan faktörleri anlattılar.

Araştırmacılar pandemi sırasında araştırmalarını yaygınlaştırmak için WhatsApp gruplarından Facebook'ta reklam vermeye kadar her türlü çevrimiçi kanalı kullandıklarını belirttiler. Yine de erişimleri sınırlıydı. Araştırmacılardan oluşan bu ekip, yaptıkları tartışmalarda daha fazla insana ulaşmanın yollarını arıyordu. Ekipten biri, anketi yaymak için çoğunlukla eşcinsel erkekler tarafından kullanılan bir arkadaşlık uygulamasını kullanmayı önerdi. Bunu öneren kişi, kişisel bağlantıları aracılığıyla uygulamanın sahibi olan şirketin Türkiye temsilciliğinden bir kişiyi tanıyordu. Sonuç olarak, anketi bu uygulamada yaymak üzere bir reklam yayınladılar. Sonuç başarılı oldu. Bu uygulamada verilen reklam yayınladıktan sonra, katılımcı sayısı neredeyse iki katına çıktı. Odak grup katılımcılarından birinin aktardığına göre, uygulamayı kullanan kişiler uygulamada birbirleriyle flört ederken bu anketi doldurmaları için birbirlerine gönderiyorlardı.

Ancak bu yenilikçi yöntem başarılı olmasına rağmen bazı sınırlamaları da beraberinde getirmiştir. Örneğin, bazı grupların ve demografik kesimlerin sonuç olarak daha iyi temsil edilmiş olması muhtemelken, bu uygulamayı kullanmadığı için ankete bu yolla erişememeleri (örneğin queer kadınlar) ya da bu yolla ankete erişeme ihtimal-

lerinin daha düşük olması (örneğin internet erişimi olmayan eşcinsel erkekler, kırsal kesimdeki eşcinsel erkekler, trans eşcinsel erkekler, engelli eşcinsel erkekler ya da etnik azınlıklardan gelen ve belki de bu mecralarda pek hoş karşılanmayan eşcinsel erkekler) nedeniyle yeterince temsil edilmemiş olmaları ihtimal dahilindedir. Dolayısıyla, bu gibi yenilikçi yaklaşımları kullanırken, bunun örnekleminizi nasıl etkilediğine dair bir analizi de araştırmaya dahil etmek çok önemlidir.

Yine de bu yenilikçi yaklaşımı neyin başarılı kıldığını anlamak, ileriye dönük daha kapsayıcı yollar bulmak bakımından bize ilham verebilir. İlk olarak, araştırmacılar aynı zamanda bir LGBTQIA+ hakları örgütünün çalışanları oldukları için LGBTQIA+ topluluğuna aşınadır. LGBTQIA+ bireylerin etik kodlarına, iletişim tarzlarına ve sosyalleşme alanlarına hakimlerdir. Örneğin, arkadaşlık uygulamaları pek çok LGBTQIA+ kişi için en çok kullanılan sosyalleşme alanlarından biridir. Fakat arkadaşlık uygulamalarının trans, etnik veya dini azınlık veya engelli queer kişiler için özellikle düşmanca alanlar olabileceği unutulmamalıdır. Yine de bu uygulamaların çok tercih edilmesinin nedeni, LGBTQIA+ kişilerin mahremiyet kaygıları ve bu uygulamaların kişilere anonim kalma fırsatı sunmasıdır. Arkadaşlık uygulamalarının LGBTQIA+ bireylerin sosyalleşmesindeki önemini ve Türkiye'deki LGBTQIA+ bireylerin en çok hangi arkadaşlık uygulamalarını kullandığını bilmek araştırmacılar için bir avantajdır. LGBTQIA+ topluluğuna aşına olmayan kişiler, araştırmacıların anket için reklam verdiği uygulamayı duymamış bile olabilirlerdi.

Araştırmacıların anketi yaymak için arkadaşlık uygulamasını kullanması, anketin çok sayıda kişiye ulaşmasını sağlayan tek faktör olmamıştır. İkinci faktör, LGBTQIA+ topluluğunun anketi sahiplenmesi ve birbirleriyle flört ederken bile anketi birbirlerine göndermeleridir. Odak grup katılımcılarından biri, bu araştırmanın LGBTQIA+ topluluğu tarafından benimsenmesinin, çalışmanın o dönemde topluluğun acil ihtiyaçlarını araştırıyor olmasından kaynaklandığını belirtmiştir. Bu nedenle topluluk araştırmayı önemsemiş ve başarılı bir şekilde tamamlanması konusunda kararlı davranmıştır. Ayrıca, LGBTQIA+ bireylerin sorunlarını dile getirebilecekleri alanlar çok kısıtlı olduğu için araştırma onlara seslerini duyurabilecekleri bir platform sağlamış; araştırma onlar için bir katılım mekanizması rolü oynamıştır. Özetle, araştırmacılar LGBTQIA+ topluluğu ile işbirliği içinde olmuş, STK'ların ve aktivistlerin bilgi ve deneyimlerinden faydalanmıştır. Katılımcılar ve araştırmacılar arasında bir mütekabiliyet ilişkisi doğmuş ve dolayısıyla araştırma kapsayıcı bir zemin haline gelmiştir.

Odak gruplarım ve araştırmacılarla yaptığım birebir görüşmeler bana bunun gibi birçok ilham verici hikaye sundu. Bu hikayeler, LGBTQIA+ bireyler de dahil olmak üzere, baskı altındaki grupların ulaşılması zor bir grup olmak zorunda olmadığını ve kapsayıcılık ve kesişimselliğin imkansız bir görev olmadığını gösterdi. Bu kılavuzu bu hikayelere dayanarak kaleme aldım; ancak hepsini bu kılavuzda sunmayacağım; kılavuzda bu hikayeleri 'daha iyi hikayeler' yapan şeyin ne olduğunu anladığım kadarıyla anlatmaya çalışacağım.

3.1. KENDİ ÜSTÜNÜ- ZE DÜŞÜNÜN VE KONUMSAL- LIĞINIZI BELİR- LEYİN!

Araştırmacılar tamamen tarafsız ve yansız olamazlar, çünkü çalıştıkları dünyanın içinde yaşarlar ve bu dünya onları da şekillendirir. Daha açık olmak gerekirse, cinsiyet, ırk ve sınıf gibi toplumsal ayrımlar, bir kişinin inanç ve değerleri üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Araştırma konusunun seçiminden bulguların yorumlanmasına kadar olan süreçte, bu inanç ve değerlere bağlı olarak araştırmacılar araştırma bağlamına ve katılımcılarına ilişkin belirli varsayımlara sahiptir. Bu varsayımların araştırmanın tasarımı, yürütülmesi ve yorumlanması üzerinde doğrudan veya dolaylı bir etkisi vardır. Her araştırmacı çalışmasının tüm aşamaları ve unsurları ile etkileşim halindedir. Sahip olunan epistemolojik, ontolojik ve ahlaki varsayımlar, araştırmacının araştırmadaki konumsallığını oluşturur. Bu konumsallık da araştırmaya kimlerin dahil edileceğini ve en çok kimlerin deneyimlerinin dinleneceğini etkiler. **Kapsayıcı bir araştırma yapmayı hedefliyorsanız, araştırmanın başından sonuna kadar kendi konumsallığınız üzerine düşünmeli ve kimin deneyimlerini görünür kıldığınızı ve kimin deneyimlerini kaçırmış olabileceğinizi sürekli olarak kontrol etmelisiniz.**

3.2. HIÇBİR VARSAYIM YAPMAYIN!

Araştırmalar esnasında görüşülen kişilere mümkün olduğunca merak ve ilgiyle yaklaşılmalıdır. Deneyimleri hakkında önceden varsaydığınız hiçbir şeyi kesin olarak algılamayın ve aldığınız yanıtları kafanızda oluşturduğunuz bu kategorilere sığdırmaya çalışmayın. Bunu başarabilmek için konumsallığınızı eleştirel bir şekilde tanımlamalısınız ve bu konumsallığı araştırma süresince gözden geçirmelisiniz. Örneğin, örnekleme-

nizin LGBTQİA+ bireyler olduğu bir çalışmada LGBTQİA+ olmayan bir araŐtırmacıysanız, LGBTQİA+ bireyler hakkındaki bilginiz medyadan öğrendiklerinizle sınırlı olabilir; bu da eksik, yanlış veya önyargılı bir konumsallığa sahip olmanızla sonuçlanabilir. Örneğin, eşcinsel bir erkeğin daha diŐil bir beden diline sahip olacağı kliŐesi iinize iŐlemiş olabilir. Bu durum, feminen olmayan bir gey erkeğin homofobi deneyimini derinlemesine dinlemekten sizi alıkoyabilir. Daha da vahimi, böyle bir kişi iliŐkilerinden bahsettiğinde, partnerinin kadın olduğunu varsayabilirsiniz; bu da kişinin yaŐam koşullarını ve karşılaştığı zorlukları anlamanızı imknsız hale getirebilir. Alternatif olarak, eğer lezbiyen bir araŐtırmacıysanız, çalışmanıza katılan lezbiyenlerin deneyimlerinin sizinkine benzer olacağını varsayabilir ve bu deneyimlerdeki farklılıkları hafife alabilirsiniz. Aynı Şekilde, hem bir hak savunucusu hem de bir araştırmacı olduğunuzda, her duyduğunuz deneyimde bir hak ihlali görmeye odaklanabilirsiniz. Hak savunuculuğuna ilişkin sergilediğiniz bu konumsallık, insanların direniş stratejilerini ve g veren hikayelerini görmenizi engelleyebilir; çünkü siz daha geniş bir baskı sisteminin eleŐtirisini hedefleyen, hak temelli bir bakış açısıyla meŐgulsnzdr. Dahası, eğer katılımcılarınıza baskının 'zavallı kurbanları' olarak yaklaŐırsanız, kibirli bir konuma düŐebilir ve araştırma katılımınızın direncinden, gücünden ve zorlu yaŐam koŐullarına yanıt vermek için geliŐtirdiđi stratejilerden ders ıkaramayabilirsiniz. Hak temelli bir araştırmacı, araştırmaya katılan kişi için neyin doğru olduğunu bildiğini varsaymamalıdır. Eğer katılımcıların ne yapması gerektiğine dair

belirli varsayımlarınız varsa, gerçek yaşamlarından, eylemlerinden ve direniş stratejilerinden bir şeyler öğrenmeniz mümkün olmayacaktır. Kıscası, katılımcıların kimlikleri hakkında bilgi sahibi olmak onları daha iyi anlamanıza yardımcı olabilir; ancak bu bilgiyi hafife alırsanız tam tersi bir etki de oluşabilir. Katılımcılar hakkında hiçbir varsayım yapmayın, onlara kendi niyetinizi dayatmayın ve buna göre yönlendirme yapmayın.

3.3. ETTEN KEMİKTEN İNSANLARIN HAYATLARINI NESNE GİBİ GÖRMİYİN!

Araştırmacılar zaman zaman, “profesyonellik” gerekçesiyle katılımcıları ve yanıtlarını yalnızca “veri” olarak görme eğiliminde olabilirler. Bu yaklaşım, araştırmacıların kendilerini adeta bedensellikten arınmış sınırsız bir bakışa sahip ilahi bir konuma yerleştirmeleri ve katılımcıların temsiliyetini göz ardı etmeleriyle sonuçlanır. Oysa araştırmacı ile katılımcılar arasında insani bir ilişki vardır. Hem katılımcıların hem de sizin etten kemikten insanlar olduğunuzun farkında olmak, sahîh ve etik bir araştırma ilişkisi geliştirmek adına çok önemlidir. Kendinizi ölümlü bir varlık olarak gördüğünüzde, keşfetmekte olduğunuz dünyadan izler taşıdığınızı ve ondan etkilenmeye açık olduğunuzu fark edeceksinizdir. Belki de bu nesneleştirme eğiliminden kaçınmak için araştırmacı ve katılımcılar arasındaki ilişkiyi bir keşiften ziyade bir sohbet olarak değerlendirmek gerekir; araştırmaları dünya hakkındaki tek ve değişmez hakikati bulma mantığına değil, dinamik ve sosyal olarak yüklü bir diyalogun etkileşimine dayandırmak daha doğru olacaktır^[2]. Bu sohbet mantığı, yukarıda bahsettiğim konumsalılık ve bir sonraki maddede bahsedeceğim empati ile de ilişkilidir. Araştırmacılar arasında

görüülen kişiye karşı mesafeli ve hatta kopuk olunması gerektiğine dair yaygın bir düşünce vardır; oysa sağlıklı bir görüşme, o kişinin deneyimini duymaya ve öğrenmeye yönelik saygılı bir ilginin yönlendirdiği empatiye dayalı bir sohbetle mümkün olur. Bu, “dünyanın ‘nesnelere’ aktör/etken statüsü vermek” olacaktır^[3]. Katılımcılara aktör/etken statüsü verdiğiniz ölçüde, araştırmanız kapsayıcı bir nitelik kazanacaktır.

3.4. KARŞILIKLILIK VE EMPATİ ÖNEMLİDİR!

Bir araştırmacı için karşılıklılık iki anlama gelebilir. Birincisi, herhangi bir araştırmaya akademik kariyeriniz için yapılması gereken bir iş muamelesi yapmamalısınız. Bu, yaptığınız herhangi bir araştırmanın akademik kariyerinize sağlayabileceği kişisel faydayı kötülemez amacıyla söylenmemiştir. Ancak, araştırmanızın katılımcıların da yararına olmasını sağlamaya dikkat etmelisiniz. Ayrıca karşılıklılık ilkesinin yokluğu, yalnızca bir bireyin diğer hususlar pahasına kendi kariyerine öncelik vermesinden kaynaklanmayabilir. Örneğin kıdemsiz veya daha az güç sahibi araştırmacılar, bir araştırma projesi katılımcıların çıkarlarına uygun olmadığına endişelerini dile getirmekten çekinebilir. Bu durumda da karşılıklılık ilkesi ortadan kalkabilir. Benzer şekilde, özgüveni düşük olan araştırmacılar, katılımcılar hakkındaki ilk varsayımların yanlış olduğu ortaya çıksa bile başlangıçtaki plana bağlı kalmak zorunda hissedebilirler. Karşılıklılık, araştırmanın katılımcıların refahına öncelik verecek şekilde yürütülmesinin açıkça ifade edilmesi anlamına gelir. Bu, odağı yalnızca araştırmacının kariyer hedeflerinden uzaklaştırmayı değil, aynı zamanda katılımcıları gerçekten dinlemeye, endişelerini

anlamaya ve araştırmanın katılımcıların yararına olmasını sağlamak için planları ve öncelikleri değiştirmeye açık olmayı da gerektirir. Dolayısıyla, etik bir araştırma sadece başlangıçtaki plana bağlı kalmakla değil; katılımcıların çıkarlarını sürekli olarak ön planda tutmak amacıyla her aşamada katılımcıları aktif olarak dinleyerek ve gerektiğinde değişiklik yaparak karşılıklı ilkesini uygulamakla mümkün olur. Araştırmanız katılımcıların ihtiyaçlarını, doğru uygulamaları veya yaşadıkları sorunların temel nedenlerini ortaya çıkarıyorsa, karşılıklılık esasına dayalı bir ilişki kurma yolunda ilk adımı atmışsınız demektir.

İkinci olarak, empati bu karşılıklı ilişkiyi kurabilmek için sahip olmanız gereken en önemli özelliklerden biridir. Empati, diğer kişinin bakış açısını bilişsel olarak, duygularını fiziksel olarak ve neye ihtiyaç duyduğunu mantıksal olarak anlama becerisini ifade eder. Bu bakımdan ‘varsayımında bulunmama’ ilkesiyle de ilişkilidir, çünkü karşınızdaki kişiyle empati kurmanız, o kişi hakkında varsayımlarda bulunmanızı önlemeye yardımcı olabilir.

3.5. KAHRAMANLIK TAJLAMAYIN!

Yaptığınız araştırmalarda katılımcılara karşı etik bir sorumluluğunuz vardır ve onlara zarar vermemekle yükümlüsünüzdür. Ayrıca araştırmanızın katılımcılara fayda sağlama potansiyeli de vardır. Ancak, katılımcılara karşı empatik olmak ve onların çıkarlarını gözetmek sizi bir nevi “kurtarıcı” gibi hissettirmemelidir. Profesyonellik adına katılımcılarınızın deneyimlerini salt veri olarak görerek empatik olmayan ilişkilerden kaçınmanızı öneririm. Bilakis nezaket, saygı ve empati ile

güvenli bir ortam oluşturmak, katılımcıların deneyimlerini sizinle paylaşmayı tercih etme olasılığını artıracaktır. Hatta katılımcılara eleştirel bir mesafede durmak yerine onlarla eleştirel bir yakınlık bile kurabilirsiniz. Ancak bu, katılımcı ile aranızda hiçbir sınır olmayacağı anlamına da gelmemelidir. Örneğin, katılımcı istismara uğradığı aile evinde kalmayı tercih edebilir ve siz de onun evden ayrılmasına yardımcı olmak için etik bir sorumluluk hissedebilirsiniz, ancak ona evden ayrılmasını söylemek ve bu konuda ısrarcı olmak, muhtemelen ona yardımcı olmayacak ve hayatında hiçbir şeyi değiştirmeyecektir. Katılımcıların adına karar vermek size düşmez. Üstelik bu yaklaşım çoğu zaman fayda sağlamaz ve aynı zamanda karşınızdaki kişinin temsil yetkisini de görmezden gelmek anlamına gelir. Siz bir kahraman değilsiniz ve araştırma katılımcınız için neyin en iyi olduğunu bilemezsiniz. **Zira her katılımcı, kendi hayatının kahramanıdır. Empati göstermeli, ancak sınırlarınızı aşmamalısınız.**

3.6. SANSASYONEL OLMAKTAN KAÇININ!

Araştırmacılar bazen birçok farklı motivasyonla sansasyonel olma eğilimine girebilirler. Bunu bazen daha fazla insanın araştırmalarını okumasını ve adlarının daha çok duyulmasını istedikleri için yaparlar. Bazen de motivasyonları, bilginin sansasyonel yönlerini aşırı derecede değerli görmelerinden kaynaklanabilir; çünkü hakikatin açıklanması gereken bir 'sır' olduğu fikrini varsayarlar ve bu nedenle ortaya çıkarıldığında şok etkisi yaratması gerektiğine inanabilirler. Ancak hakikate dair bu varsayım, katılımcıları istediğiniz cevapları almaya yönlendirmeye veya cevapları kendi dikkatimizi çeken bir hale

dönüőtürmeye neden olabilir. Araştırma bulgularında katılımcıların hikayeleri doğru bir şekilde tasvir edilmeli ve katılımcıların en çok paylaşmak istedikleri hikayeler ve deneyimler merkeze alınmalıdır. Katılımcı hikayelerini, onların temsil tercihlerine saygı göstererek anlatmak esastır. Bu, katılımcıların deneyimlerini kendi amaçlarımıza uygun şekilde őekillendirmek yerine, katılımcılarda yankı bulduğu őekliyle anlatmak anlamına gelir. **Hikayelerinin tasvirinde nesneleştirme ve sansasyondan uzak durulması ve katılımcılarda uyandırdığı etkiye uygun resmedilmesi gerekmektedir.**

3.7. BIRAKIN İNSANLAR DENEYİMLERİNİ İSTE- DİKLERİ GİBİ ANLATSIN!

Çeőtli grupları nitelendirirken kullanılan terminolojiye çok dikkat edilmelidir. Özellikle de bazı kişiler veya grupların kimliklerini paylaşmayan kişileri betimlerken kullandığı dile ayrıca dikkat etmelidir. Őunu kabul etmek önemlidir: Başkalarını tanımlamak için sıklıkla kullanılan terimler baskı ve zulüm geçmiőt taşıyabilir. Bu terimler kötü niyetle kullanılmasa bile, araştırma veya yayınlarımızda başkalarına atıfta bulunurken bu ifadeleri kullanmanın zarar verebileceğini anlamak őarttır. Ancak başkalarını tanımlarken kullandığımız dile dikkat etmekle, kişilerin kendilerini tanımlamak için kullandıkları terimlerin üzerinde karar sahibi olmasını savunmanın birbirinden farklı olduğunu belirtmek önemlidir. Herhangi bir kişinin kendisini tanımlamak için kullandığı dile saygı duyulmalı ve bu dil denetlenmemelidir. Hak temelli dile erişimin sınıf, eğitim ve statü ile yakından ilişkili bir ayrıcalık olabileceği unutulmamalıdır. Bu nedenle, toplumun üzerinde uzlaőtığı hak temelli terimleri dezavantajlı kişiler için dıőtlayıcı bir mekanizmaya dönüő-

türmekten kaçınılmalıdır. Örneğin, erkeklerle seks yapan bir erkek kendisini gey yerine 'aktif' olarak tanımlayabilir veya cinsiyet kimliği doğumda atanan cinsiyetle aynı olmayan bir kişi kendisini trans yerine 'travesti' olarak tanımlayabilir. Deneyimlerini diledikleri şekilde tanımlamaları için bu kişilere alan yaratılmalıdır. Kapsayıcı bir araştırma yürütmek isteniyorsa, kişiler deneyimlerini tanımlarken kullandıkları kelimelerden ötürü yargılanmamalıdır.

3.8. İŞBİRLİĞİ YAPMANIN YOLLARINI ARAYIN!

Kapsayıcı bir araştırma yapmak, kolektif bir üretim sürecini gerektirir. Kolektif bir üretimin yolu da araştırma sırasında farklı aktörlerle işbirliği içinde olmaktan geçer. Örneğin, örnekleminizde LGBTQİA+ bireyler varsa, araştırmanızı kapsayıcı hale getirmek için LGBTQİA+ topluluğu ile işbirliği yapmalısınız. Ancak LGBTQİA+ topluluğuna aşına olmayan biri için böyle bir işbirliği arayışına girmek zor olabilir. LGBTQİA+ bireyler gibi baskı altındaki gruplar, kamusal alandan dışlandıkları için, kendilerine ait alternatif bir kamusal alan ve alt kültür yaratırlar. Haliyle bu grupların kendi etik kodları, iletişim kurma ve sosyalleşme biçimleri vardır. **Bu gruplarla işbirliği yapabilmek için etik kurallarını, nasıl iletişim kurduklarını ve nasıl sosyalleştiklerini bilmek önemlidir. Aksi takdirde sizi "öteki" addedebilir ve sizinle işbirliği yapmayabilirler.**

LGBTQİA+ örneği üzerinden düşünmeye devam edersek, LGBTQİA+ topluluğu ile işbirliği kurmak kolektif bir üretim için yeterli olmayabilir. LGBTQİA+ hak örgütleri ve LGBTQİA+ aktivistleri ile de işbirliği yapılmalıdır. Yukarıda hak örgütlerinin

veriler ışığında savunuculuk yaptığınızdan bahsetmiştim. Bu örgütlerle işbirliği yaparak hangi alanlarda veri eksikliği olduğunu öğrenebilir ve araştırmanızı buna göre şekillendirebilirsiniz. Hak örgütleriyle işbirliği yapmak, araştırdığınız grupla karşılıklı fayda sağlayan bir ilişki kurmak için de iyi bir zemin oluşturabilir. Aksi takdirde, baskı altındaki topluluklara doğrudan refahlarını artırmayan çalışmalarda fazla derine inen soruları yöneltmek, o gruplar içerisinde 'araştırma yorgunluğu' olarak adlandırılan araştırma sürecinin yarattığı tükenmişlik hissiyle sonuçlanabilir. Ayrıca, çalışmanızı hak örgütlerinin ilk elden bilgi ve deneyimleri ışığında şekillendirmeniz, araştırmanızın sadece konunuzu çalışan az sayıda araştırmacı tarafından okunmasını engeller ve akademi dışında da okuyucu bulmasını sağlar. Dahası, bu örgütler ve aktivistlerle işbirliği yapmak ve araştırdığınız grubun siyasi, ekonomik ve sosyal gündemlerine aşına olmak; sorularınızı yazmaktan bulguları yorumlamaya kadar her aşamada kapsamlı bir bakış açısı kazanmanıza yardımcı olacaktır. Örneğin, 2020 yılında Diyanet İşleri Bakanı'nın eşcinselleri hedef alan Cuma hutbesini, 2021 yılında Boğaziçi protestoları sırasında devlet yetkililerinin LGBTQİA+ karşıtı açıklamalarını ve 2022 yılında hükümetin LGBTQİA+ bireyleri 'sapkın' olarak gösteren Anayasa önerisini bilmiyorsanız, Türkiye'de LGBTQİA+ olmanın nasıl bir deneyim olduğunu bilmeniz neredeyse imkansızdır. Bunun dışında, bu örgütlerin kullandığı hak temelli dili öğrenmek, araştırmayı yürütürken ayrımcı ve damgalayıcı ifadeleri yeniden dolaşıma sokmanızı engelleyecektir. Örneğin, Türkiye'de hükümet "LGBT üyesi" gibi terimleri

yaygınlaŐtırarak LGBTQİA+ olmayı bir varoluŐ değil de terörizm referanslı bir örgüte üyelikmiŐ gibi göstererek LGBTQİA+ bireylerin hak mücadelesini kriminalize etmeye çalışmaktadır. Aktivistlerden hak temelli bir dil öğrenmek, bu gibi terimleri yaygınlaŐtırmanızı ya da araştırma katılımcılarınızı bu terimlerle ötekileŐtirmenizi ve onlara zarar vermenizi engelleyecektir. LGBTQİA+ örneğinden yola çıkarak işbirliği konusundaki önerilerim baskı altındaki diğer gruplar için de geçerlidir.

4. ARAŞTIRMA SÜRECİNE İLİŞKİN UY- GÜLAMALI TAVSİYELER

4.1. ARAŞTIRMANIN TASARLANMASI

4.1.1. ÖTEKİLEŞTİRİLEN GRUPLARIN ARAŐTIRILMASI

Arkaplan Bilgisi

İlk olarak, ötekileştirilmiş gruplar insan onurunu zedeleyen söylem ve uygulamalara karşı "tanınma" mücadelesi vermektedir ve bu nedenle kapsayıcılık perspektifine sahip bir çok araştırmacı kişilerin yaŐanmiŐ tecrübelerini anket seÇeneklerine sıklıŐtırmayan bir araştırma yöntemini tercih etmektedir.

İkinci olarak, büyük ölçekli anket araştırması yürüten araştırmacıların önemli bir kısmı kapsayıcılık perspektifine sahip değildir veya ötekileştirilmiş gruplarla nasıl anket yapılacağı konusunda gereken bilgiye hakim değildir.

Sorun

Ötekileştirilmiş grupları dahil etmeye çalışan mevcut araştırmaların önemli bir kısmı nitel araştırma yöntemleriyle yürütölmektedir ve kapsayıcı anket araŐtırmalarında bir literatür boşluğu bulunmaktadır.

Çözüm Stratejileri

Farklı araştırma yöntemleri, farklı amaçlara hizmet edebilecek veriler sağlar. Bu nedenle, kapsayıcı anketler baskı altındaki grupların deneyimlerine ilişkin ufuk açıcı bulgular ortaya koyabilir. İmkanlarınız sınırlı olsa bile, kapsayıcı nitelikli anket yürütme çabalarınız literatüre değerli bir katkı sağlayacaktır.

Arkaplan Bilgisi

Kapsayıcı olduğunu iddia eden mevcut anket çalışmaları kabaca iki gruba ayrılabilir.

Birinci grup, anket yöntemini kullanarak rapor yayınlayan sivil toplum kuruluşlarının araştırmalarıdır. Bu çalışmalar etik açıdan iyi olmakla birlikte, araştırma yöntemleri açısından genellikle teknik sorunlara sahiptir.

İkinci grup ise akademisyenler ve öğrenciler tarafından yürütülen araştırmalardır. Bu çalışmalarda akademik etik açısından birçok eksiklik bulunmaktadır. Etik ihlallerin nedeni, akademiye araştırmacıların genellikle ötekileştirilmiş gruplara nasıl yaklaşacaklarını bilmemeleridir. Sonuç olarak, ötekileştirilen gruplar bu araştırmalarda temsil edilmemektedir.

Sorun

Kapsayıcı olduğunu iddia eden mevcut araştırmaların önemli bir kısmı akademik etik veya akademik metodoloji bakımından oldukça yetersizdir.

Çözüm Stratejileri

Sivil toplum kuruluşları ve akademisyenlerin daha fazla birlikte çalışması gerekmektedir. Akademisyenler teknik uzmanlık sağlarken, sivil toplum kuruluşları da akademisyenlerin bu ötekileştirilmiş grupları anlamasına, onlara erişmesine ve onlarla etkileşim kurmasına yardımcı olabilir.

4.1.2. ARAŞTIRMA KONUSUNU SEÇME

Arkaplan Bilgisi

Görüştüğüm araştırmacılardan biri, karşılaştığı LGBTQİA+ kapsayıcı çalışmaların önemli bir kısmının alandaki 'ilk çalışma' olma iddiasında olduğunu belirtti. Ancak, ötekileştirilen grupların tarihinin aynı zamanda bir baskı tarihi olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla, kapsayıcı ve keşişimsel çalışmalar, özellikle de bizzat "marjinal" addedilen gruplardan araştırmacı ve yazarlar tarafından yapılanlar, diğerleri kadar erişilebilir ve ulaşılabilir olmayabilir. Hegemonik sosyal gruplar üzerine yapılan araştırmalar, kapsayıcı araştırmalara kıyasla çok daha yaygın bir şekilde dolaŐımda olabilir veya çok daha fazla okunabilir.

Sorun

Araştırma yapmadan önce literatürü gözden geçirmek ve literatürdeki boşluğu tespit etmek her zaman önemlidir. Bununla birlikte, ötekileştirilmiş sosyal grupları araştırmanıza dahil etmeyi hedefliyorsanız, literatürü dikkatlice incelemek daha da önemli olabilir.

Çözüm Stratejileri

Dikkatli bir literatür taraması, daha önce yapılmıŐ araştırmaları tekrarlamamanızı önleyecek ve henüz veri bulunmayan bir konuyu çalışmanıza olanak sağlayacaktır. Bunun için sivil toplum kuruluşlarının yayınlarına bakabilir, bağımsız hak savunucularının ve söz konusu ötekileştirilmiş kesim üyelerinin bloglarını takip edebilirsiniz; web siteleri ve dergiler aracılığıyla örgütlenen politik çevrelerin yayınlarını araŐtırabilirsiniz. Anketin hedeflediği sosyal grupla ilgili akademik çalışmalar yürüten araştırmacıları tespit etmek ve onlarla iletişime geçerek fikir alışverişinde bulunmak da oldukça önemlidir. Özetle, kapsayıcı bir araştırma yapmayı hedefliyorsanız, literatürü çok dikkatli bir şekilde incelemeniz ve ötekileştirilen grupların gizli kalmış tarihlerini ve bilgilerini ortaya çıkarabilmeniz gerekecektir.

Arkaplan Bilgisi

LGBTQİA+ bireylerle ilgili ilk kez anket yapacak bir araştırmacı, belirli bir odak noktası olmaksızın "LGBTQİA+ bireylerin yaşadığı hak ihlalleri" gibi bir konu seçebilir. Ancak, LGBTQİA+ bireylerin yaşadığı hak ihlalleri yeni bir sorun değildir ve LGBTQİA+ hakları örgütleri bu konuda uzun yıllardır rutin olarak raporlama yapmaktadır.

Öte yandan, bazı araştırmalar spesifik konulara çok fazla odaklanmakta ve bu da sadece niş bir uzmanlık alanına sahip küçük bir grup akademisyenin bu araştırmayı okumasına ve sonsuza dek unutulmasına neden olmaktadır. Örneğin psikoloji alanında LGBTQİA+ bireylerin açılma süreçlerine ilişkin teorik tartışmalar yürütülmekte olup bu alanda geniş bir literatür oluşmuştur. Son dönemde bu literatürdeki tartışmalar açılma sürecinin genel dinamiklerini anlamının ötesine geçmiş; ancak bu araştırmaya olan ilgi, alanın uzmanlarıyla sınırlı kalmıştır.

Sorun

Kapsayıcı olmayı amaçlayan araştırmaların çoğu, ötekileştirilmiş sosyal grupların mevcut sorunlarıyla ilgili değildir.

Çözüm Stratejileri

Güncel ve belli bir amaca yönelik bir araştırma yapabilmek için, araştırdığınız sosyal grubun günlük sorunlarına ve mevcut siyasi atmosferin onlar üzerindeki etkilerine aşina olmanız gerekir. Örneğin, toplumsal cinsiyet karşıtı hareketin güçlenmesiyle birlikte birçok ülkede trans haklarında gerilemeler yaşanmış, özellikle hormon tedavisine erişim gibi sağlık hakları açısından olumsuz sonuçlar ortaya çıkmıştır. Mevcut siyasi iklimin bilinmesi, ortaya çıkabilecek sorunların belirlenmesine de yardımcı olabilir.

Ayrıca, araştırmanızın akademi dışında da okuyucu bulmasını istiyorsanız, araştırma konunuzu sivil toplum kuruluşları ve aktivistlerin savunuculuk çalışmalarını destekleyecek şekilde seçebilirsiniz. Başka bir deyişle, araştırma konunuzu seçerken veya geliştirirken hak temelli dernekler ve aktivistlerle görüşmeniz faydalı olacaktır.

4.1.3. ANKET METODUNA İLİŞKİN BİLGİLER

Araştırma konunuzu seçtikten sonra, neyi ortaya çıkarmayı hedeflediğinize göre en uygun araştırma yöntemini belirlemeniz gerekir. Anket metoduyla kapsayıcı bir araştırma yapmaya karar verdiyseniz, bu yöntemin bazı zorluk ve fırsatları olduğunu aklınızda bulundurmalısınız.

Sorun-1

Kanada ve İngiltere dışında hiçbir ülke nüfus sayımlarında cinsiyet kimliği ve cinsel yönelime ilişkin veri toplamadığı için LGBTQİA+ kişilerin nüfus içindeki payına ilişkin güvenilir verilere sahip değiliz. Bu nedenle LGBTQİA+ bireylere yönelik yapılan anketlerin temsil gücünü ölçmek zordur.

Buna ek olarak, İngiltere ve Kanada'daki nüfus sayımı rakamları yeterince güvenilir olmayabilir, çünkü LGBTQİA+ bireyler mahremiyet kaygıları nedeniyle bu soruya yanıt vermeyebilir. Örneğin, İngiltere'de yapılan son nüfus sayımında nüfusun yüzde 7,5'i cinsel yönelim sorusuna cevap vermemiştir.

Sorun-2

Bunun dışında, LGBTQİA+ bireyleri kapsayan bir anket yürütürken 'rastgele örneklem' kullanmak mümkün olmayabilir. LGBTQİA+ fobisinin yaygın olduğu toplumlarda, rastgele seçilen kişilere cinsiyet kimlikleri veya cinsel yönelimleri hakkında soru sormak riskli olabilir. Bu durum anket çalışmaları için bir eksiklik; çünkü rastgele örneklem, araştırmacıların nüfusun farklı kesimlerini örneklemde eşit olarak temsil etmesini sağlar. Anket yönteminin en güçlü yönlerinden birinin bize bir olgunun yaygınlığını niceliksel olarak göstermesi ve nüfusun farklı kesimleri arasında karşılaştırma yapmamızı sağlaması olduğu düşünüldüğünde, LGBTQİA+ bireyler gibi baskı altındaki sosyal gruplar üzerine anket araştırması yapmak oldukça zorlu bir iş haline gelebilir.

Sorun-3

Görüşüğüm araştırmacılar, anketlerinin LG-BTQİA+ topluluğunu hedeflemesine rağmen, katılımcılar arasında en baskın grubun eşcinsel erkekler olduğunu belirttiler. Eşcinsel erkeklerin LG-BTQİA+ topluluğunda daha görünür olmasının nedeni ataerkilliğın getirdiğı yapısal cinsiyet eşitsizliğidir ve bu durum LG-BTQİA+ hakları için mücadele edenler tarafından sıklıkla eleştirilmiştir. Örneğın nitel görüşme yöntemini kullanacak olsaydınız, araştırmanıza katılan eşcinsel erkeklerin sayısını sınırlama olasılığınız daha yüksek olabilirdi. Ancak anket yönteminde bu her zaman mümkün değildir. Araştırmacılar yapısal eşitsizlikleri sona erdirme gücüne sahip olmadıklarından, anket katılımcıları arasında eşcinsel erkeklerin baskınlığını önlemek için yapabilecekleri sınırlı olabilir. Yine de bu eşitsizliklerin farkında olmak ve bunları seçtiğınız anket yöntemiyle ilişkilendirmek önemlidir. Görüşüğüm bazı araştırmacılar, eşcinsel erkek katılımcıların baskın olacağını öngördükleri için bulguları LG-BTQİA+ şemsiyesine ait farklı kimlikler açısından karşılaştırmamıştır. Araştırmada farklı kimliklerin eşit olmayan bir şekilde temsil edilmesi nedeniyle bu kimlikler arasında yapılacak bir karşılaştırmanın anlamlı sonuçlar vermeyeceğini belirtmişlerdir. Buna göre, örneğın 25 lezbiyen ve 300 gey katılımcınının yer aldığı bir çalışmada, katılımcı sayıları arasındaki fark, bu iki grup arasındaki karşılaştırmaların gerçeğı temsil etmekten uzak olmasına sebebiyet vermektedir.

Çözüm Stratejileri

Anket metodunun en güçlü yanlarından biri, kısa bir süre içinde çok sayıda insandan oldukça fazla bilgi toplamanıza imkan vermesidir. Nitel yöntemlerde ise sınırlı bir alanda sınırlı sayıda kişiden bilgi toplarsınız. Dolayısıyla anket metodu bu sınırlamaların üstesinden gelmenize yardımcı olabilir. Görüştüğüm araştırmacılar, tüm dezavantajlarına rağmen neden anket metodunu seçtiklerini bu şekilde açıklamışlardır. Temel amaçları Türkiye'deki tüm LGBTQİA+ bireyleri temsil edecek bir anket yapmak olmamıştır. Araştırmalarının amacı, mahremiyet kaygıları nedeniyle daha önce nitel yöntemlerle ulaşılmadıkları kişilere ulaşmaktır. Araştırmacılar, anket metoduyla en fazla sayıda kişiye ulaşarak Türkiye'deki LGBTQİA+ bireylerin genel manzarasını ortaya koyduklarını ve araştırmalarının önceki çalışmalara kıyasla yenilikçi yönünün bu olduğunu belirtmişlerdir. Hatta katılımcılardan biri, Türkiye'deki LGBTQİA+ bireylerin önemli bir kısmı gizli olduğu için deneyimlerinin bilinmediğini, bu nedenle LGBTQİA+ bireylere yönelik bir araştırma yapmayı 'kocaman bir karanlığa el feneri tutup orada kimlerin olduğunu görmeye' benzettiğini ifade etmiştir. Bu benzetmenin nedeni, yukarıda bahsettiğim metodolojik zorluklar nedeniyle anket yoluyla tüm LGBTQİA+ nüfusunu temsil edecek bir çalışma yapmanın mümkün olmasıdır; ancak her halükarda anket metodu, LGBTQİA+ bireylerin deneyimlerine ışık tutmuştur.

Kısacası, her araştırma yönteminin artıları ve eksileri vardır. Bu artılar ve eksiler, örnekleminize kimleri dahil edeceğinize veya hangi konuyu araştıracağınıza bağılı olarak değişebilir. Bu artı ve eksileri, örnekleminizin ve araştırma konunuzun özelliklerini göz önünde bulundurarak değerlendirmelisiniz. Önemli olan, araştırma ile neyi ortaya çıkarmak istediğimize karar vermek ve buna karşılık en uygun yöntemi seçmektir.

4.1.4. ÖRNEKLEM BELİRLEME

Kapsayıcı bir yaklaşımla örneklem nasıl belirlenir?

Bir önceki bölümde araştırma ile ulaşmak istediğiniz katılımcı kitlesinin, çalışmanıza bazı özgünlükler getireceğinden bahsetmiştim. Kapsayıcı bir araştırma yürütmek, bu özgünlükleri dikkate almak ve ulaşmak istediğiniz kitlenin deneyimlerini en uygun şekilde yansıtmak anlamına gelir. Yani kapsayıcılık, bulgularınızda zamanı ve yeri belli olmayan hayali bir insan grubunun tamamını temsil etme iddiası değildir. Örneğin, araştırmanız için hedef grup olarak geyleri seçmeniz yeterli değildir. Bu geyler nerede yaşamaktadır? Araştırmayı yürüttüğünüz zaman diliminde gey olmak ne anlama gelmektedir? Hedef grubunuzdaki geyler ne tür bir sosyo-ekonomik geçmişe sahiptir? Bu geyler kimlerdir? Gey, belirli bir cinsel yönelimi tanımlamak için kullanılan bir kelimedir, ancak araştırmak için seçtiğiniz hedef grubun sadece kağıt üzerinde var olmayan etten kemikten, gerçek insanlar olduğunu unutmayın. Ulaşmayı amaçladığınız hedef grubu gerçekçi bir şekilde seçmeli ve somut olarak tanımlamanız gerekir. Aksi takdirde, böyle bir kapsayıcılık anlayışı, daha avantajlı olanların deneyimlerinin grubun bütününe genellenmesine ve bu grubun statik ve homojen bir kategori olarak ele alınmasına yol açabilir. Örneğin, hedef kitlenizin özelliklerini tanımlamadan genel olarak 'geylere' ulaşmayı hedeflerseniz; sınıf, ırk, eğitim vb. açılardan pek çok ayrıcalığa sahip, açık bir şekilde gey olan küçük bir gruba ulaşmanız muhtemeldir. Nihayetinde, hedef kitlenizi somut olarak tanımlamadığınız için, avantajlı bir grup eşcinselin deneyimini tüm eşcinsellerin deneyimi olarak rapor edeceksinizdir. Oysa kişisel perspektif

bize eşcinsellik deneyiminin çok çeşitlilik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Üstelik böyle bir yaklaşımla yapılan her araştırma, benzer özelliklere sahip ayrıcalıklı bir gruba ulaşma ve dolayısıyla benzer bulguları tekrarlama riski taşır. **Ancak hiçbir kimlik statik ve homojen değildir. Bu tür bir kapsayıcılığın bizzat kendi bir ötekileştirme mekanizmasına dönüşebilir.** Dolayısıyla ulaşmayı hedeflediğiniz kitleyi gerçekçi bir şekilde seçmek ve o kitlenin kendine özgü koşullarını doğru tespit etmek, kapsayıcı bir araştırmanın anahtarıdır.

Örnekleme somut olarak belirlemenin faydaları

Araştırmanızın ulaşmayı hedeflediği örneklem, anket yönteminin artılarını ve eksilerini göz önünde bulundurmanızı gerektirir. Örnekleminizi belirli bir arkaplana veya konuma sahip kişilerle sınırlandırırsanız, yüksek temsil gücüne sahip anketler gerçekleştirebilirsiniz. Örneğin, örnekleminizi LGBTQIA+fobinin yaygın olmadığı bir üniversitedeki öğrencilerle sınırlandırabilirsiniz. Böylece, rastgele örneklem kullanarak ve yüksek sayıda katılımcıya ulaşarak yüksek bir temsiliyet düzeyi elde edebilirsiniz. Bu tür bir araştırma çok küçük bir gruba ulaştığı için size kapsayıcı olamayacakmış gibi görünebilir. Ancak, baskı altındaki sosyal gruplar hakkında kapsayıcı bir şekilde veri toplamak, tek bir araştırmacının veya tek bir çalışmanın başarabileceği bir şey değildir. **Akademide kapsayıcılığı sağlamak ve baskı altındaki gruplara dair bilgi üretmek kolektif bir görevdir.** Bu gruplarla ilgili anlayışımızı daha da geliştirmek için daha fazla kaynak ve çalışmaya ihtiyaç vardır. Literatüre katkıda bulunan her çalışma birbirini tamamlamakta ve beslemektedir. Örneğin, çeşitli araştırmaların

sonuçları arasında karşılaştırmalar yaparak sınıf, yaş ve eğitim durumu gibi toplumsal bölünmelerin, Türkiye’de LGBTQİA+ olma deneyimini hangi açılardan farklı şekillendirdiğini anlayabiliriz.

4.1.5. DEMİGRAFİK BİLGİ TOPLAMA

Cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim nasıl sorulur?

Cinsiyet biyolojik, kültürel, davranışsal, psikolojik, sosyal unsurları *bir arada içerebilen* karmaşık bir olgudur. Bu sebeple, genellikle cinsiyet kimliğinin biyolojik bileşenlerini ifade etmek için kullanılan “eşey/cins” ile cinsiyet kimliğinin sosyal ve kültürel bileşenlerini ifade etmek için kullanılan “toplumsal cinsiyet” arasındaki yaygın ayrım, araştırmamızda yanlış ve eksik bulgulara yol açabilir². Benzer şekilde, cinsel yönelim karmaşık bir olgudur, çünkü insanların çekim duyma deneyimlerini kategorize etmek düşündüğümüzden daha zor olabilir. İnsanların cinsiyet kimliği ve cinsel yönelimi hakkında nasıl bilgi toplayacağınız, araştırdığınız alana ve konuya bağlıdır. Öğrenmeye çalıştığınız bilgilere dayalı olarak en uygun sorunun ne olduğunu her zaman detaylı bir şekilde düşünmeli ve sorunuzu formüle etmek için yaptığınız her seçimin artı ve eksilerini bilmelisinizdir. Bu aşamada sivil toplum kuruluşlarına, araştırma merkezlerine ve cinsiyet alanında çalışan akademisyenlere danışmak da iyi bir fikirdir. Kısacası, cinsiyet kimliği veya cinsel yönelimi sormak için belirli bir formül yoktur. Bununla birlikte, aşağıda sosyal bilimlerde en sık kullanılan soru formatlarına ve yapılan yaygın hatalara değineceğim.

2 Burada bahsedilen ayrım İngilizce’de ‘sex’ ve ‘gender’ terimleri arasındaki ayrıma işaret etmektedir.

İlk adım

Anketinize cinsiyet kimliği ve cinsel yönelimle ilgili soruları mutlaka dahil edin diyemem. Elbette öncelikle kendinize araştırmanızın cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim hakkında herhangi bir bilgiye ihtiyacı olup olmadığını sormanız gerekir. Kişilerin cinsiyet kimliği veya cinsel yönelimi araştırma sorunuzla gerçekten ilgili midir? Kişinin cinsiyet kimliğini veya cinsel yönelimini bilmek bulgularınızı analiz ederken size fayda sağlar mı? Değilse, katılımcılarınıza cinsiyet kimlikleri ve cinsel yönelimleri hakkında sorular sormak doğru değildir; çünkü bunlar özel bilgilerdir ve gerekli olmadıkça bu bilgileri toplamak etik değildir.

İkinci adım

Anketinizde katılımcıların cinsiyet kimliğini veya cinsel yönelimini nasıl sormalısınız? Bu sorunun cevabı araştırmanızın özelliklerine bağlı olacaktır. Ancak, bu soruyu sormanın en kapsayıcı yollarından biri, insanların cinsiyet kimliklerini ve cinsel yönelimlerini istedikleri gibi adlandırmalarına izin vermektir. Bu nedenle, bu soruları sorarken boş bir seçenek bırakarak kişilerin cinsiyet kimliklerini veya cinsel yönelimlerini yazmalarına olanak sağlayabilirsiniz. Açık uçlu bir seçenek kapsayıcılık açısından en uygun seçenek olacaktır; zira cinsiyet kimlikleri ve cinsel yönelimlerin kapsamlı bir listesini yapmak mümkün olmayabilir. Kişilerin cinsiyet kimliklerini diledikleri gibi adlandırmalarına izin vermek, özerkliklerine saygı duymak anlamına gelir. İnsanların özerkliğine saygı duymak, kapsayıcı araştırmanın en temel ilkelerinden biridir.

Üçüncü adım (Cinsiyet kimliği nasıl sorulur?)

Cinsiyet kimliğini açık uçlu bir soruyla sorduğunuzda, çok çeşitli cevaplar alabilirsiniz ve daha fazla kategori demek, daha az genellenabilir bir örneklem büyüklüğü anlamına gelebilir. Özellikle, Türkiye gibi baskı altındaki gruplara erişimin zor olduğu koşullarda, erişilen kişi sayısı daha az olacağından genellenebilirlik daha da az olur. Bu gibi durumlarda, seçenek sayısını azaltmak için bazı kimlikleri birleştirip tek bir seçenek olarak sunabilirsiniz. Örneğin, “kadın”, “erkek” ve “non-binary³” gibi seçenekler ekleyebilir ve parantez içinde non-binary seçeneğinin “genderqueer⁴, genderfluid⁵, agender⁶” gibi ikili cinsiyet sisteminin dışında veya karşısında yer alan tüm kimlikleri ifade ettiğini belirtebilirsiniz. Ayrıca Pakistan kültüründeki Hijra ve Hawaii kültüründeki Māhū gibi bağlama uygun bazı seçenekler de eklenebilir. Bağlama özgü seçenekleri eklemeden önce yerel sivil toplum kuruluşlarına ve cinsiyet alanında çalışan araştırmacılara danışmanız faydalı olacaktır. Tüm bunların yanı sıra, ‘açıklamamayı tercih ediyorum’ seçeneği de ankete eklenmelidir. Katılımcılar açıklamayı tercih etseler bile, bunu özerkliklerine ve mahremiyetlerine saygı duyduğunuzun bir göstergesi olarak görebilirler.

3 Na-ikili, ikilik dışı

4 Cinsiyet kuiri

Üçüncü Adım (Cinsel yönelim nasıl sorulur)

Cinsel yönelimi açık uçlu bir soru ile sormak anketiniz için uygun değilse, çeşitli seçenekleri makul bir şekilde birleştirebilirsiniz. Örneğin heteroseksüel, gey, lezbiyen, bi+ ve ace+ seçeneklerine ek olarak açık uçlu bir seçenek ekleyebilirsiniz. Heteroseksüel bireyler bu kavramları bilmeyebilir. Hatta cinsel yönelimlerinin heteroseksüel olarak tanımlandığının farkında bile olmayabilirler. Bu seçenek için bir açıklama eklemek gerekebilir. Bunun dışında bi+ seçeneği de kafa karıştırıcı olabilir. Birçok kişi biseksüel kelimesini biliyor olsa da bi+ şemsiye terimi o kadar iyi bilinmeyebilir. Ayrıca bi+ seçeneğinin yanına bir parantez içinde biseksüel, panseksüel gibi birden fazla cinsiyet kimliğine veya cinsiyet kimliğinden bağımsız olarak çekim duyan tüm kimlikleri kapsadığını belirtebilirsiniz. Katılımcılar ace+’in ne olduğunu da bilmeyebilir. Bu kullanım, aseksüel, aromantik, demiseksüel gibi cinsel ya da romantik çekim yaşamayan ya da kısmen yaşayan kimlikleri ifade eden şemsiye bir terimdir. Bu açıklamayı ace+ seçeneğinin yanına bir parantez içinde belirtmek iyi olacaktır.

5 Akışkan cinsiyet

6 Cinsiyetsiz

Dördüncü Adım

Buna ek olarak, önceki adımlarda önerdiğim gibi ankete cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ile ilgili sınırlı bir liste koymayı seçerseniz, açık uçlu bir seçenek de eklemenizi; bu sayede kişilerin cinsiyet kimliklerini ve cinsel yönelimlerini kendi tanımladıkları şekilde yazmalarına imkân tanımanızı şiddetle tavsiye ederim. Bunun iki nedeni vardır. Birincisi, insanlar kendi deneyimlerini sunduğunuz seçeneklerden biriyle ilişkilendirmekte zorlanabilirler. Örneğin, bir kişi cinsel yönelimini sorguluyor olabilir ve bu kimliklerden herhangi biriyle kendini özdeşleştirmesi zor olabilir. Açık uçlu bir seçenek koymak önemlidir, çünkü yukarıda listelenen cinsel yönelimler var olan tüm cinsel yönelimleri kapsamamaktadır. İkinci olarak, insanların kendilerini istedikleri kimlikle tanımlamalarına izin vermek, özerkliklerine saygı duymak anlamına gelir; bu da onları araştırmaya katılmaya teşvik eder ve araştırmanızı daha kapsayıcı hale getirir. Aksi takdirde, insanlar özerkliklerine saygı gösterilmediğini hissederlerse araştırmaya katılmak istemeyebilirler; baskı altındaki sosyal gruplardan gelenler geçmişte yaşadıkları olumsuz deneyimler nedeniyle bu konuda daha hassas olabilirler. Cinsiyet kimliğine paralel olarak cinsel yönelimi sorarken de “açıklamamayı tercih ederim” seçeneğini koymak faydalı olacaktır.

Yapılmayacaklar Listesi

Her anketin kendine özgü bir tarafı olacaktır. Bu nedenle, cinsiyet kimliği sorulurken seçeneklerin nasıl seçileceğine dair her koŐula uyan bir formül yoktur. AraŐtırmanızın kendine özgü özelliklerinin her zaman farkında olmanız ve cinsiyet kimliğini en kapsayıcı Őekilde nasıl soracağınızı gözden geçirmeniz gerekmektedir. Yukarıda, anketlerde cinsiyet kimliği bilgisinin nasıl toplanacağını kapsayıcılık ačısından değerlendirdim ve bazı önerilerde bulundum, ancak bunlar da kesin olarak kabul edilmemelidir. AraŐtırmalarınızda hakkında veri toplamak istediğiniz kiŐilerin deneyimlerinin bulgularınızda en kapsayıcı Őekilde nasıl temsil edilebileceğini hem araŐtırma metodolojisi hem de araŐtırma etiği ačısından ele alabilir; eŐey/cins ve cinsiyet kimliği hakkında soru sormanın yeni yollarını bulabilirsiniz. Buna bağlı olarak, kapsayıcılık için yeni yollar arayan araŐtırmacıların sıklıkla düŐtüđü hataları örneklendirmek yerinde olacaktır.

Örneğin, kadınlar ve erkeklerin yanına kapalı uçlu bir “öteki” seçeneği eklemek anketinizi kapsayıcı hale getirmez. Her şeyden önce, ikili cinsiyet sisteminin dışlayıcı mekanizması, zaten kendini kadın ya da erkek olarak tanımlamayanların kimliklerini görünmez kılarak işlemektedir. Bu kişilerin kimliklerini açıkça adlandırmak yerine ‘öteki’ ya da ‘diğer’ olarak yazmak, bu kimliklerin silinmesine hizmet etmektedir. Eğer mümkünse, seçeneklerde mümkün olduğunca kapsamlı bir cinsiyet kimliği listesi sunmanız faydalı olacaktır. Mümkün değilse, çeşitli cinsiyet kimliklerini tek bir seçenek olarak birleştirebilirsiniz, ancak kadınlar ve erkekler dışında ‘non-binary’ gibi bir seçenek sunmak kapsayıcılık açısından çok önemlidir. Araştırmanız için seçeneklerde tüm cinsiyet kimliklerini sunmak mümkün veya gerekli olmasa bile, bu durum non-binary gibi bir seçenek sunmadan erkek ve kadınların yanına ‘diğer’ seçeneğini eklemek için bir gerekçe değildir.

İkinci olarak, 'diğer' seçeneği size trans kadınlar, trans erkekler ve interseks bireyler hakkında bilgi vermez, çünkü bir trans erkek sadece erkek seçeneğini seçip ankete devam edebilir. Aynı durum interseks bireyler için de geçerlidir. Interseks bir kişi kendini kadın olarak tanımlayabilir ve ankette kadın seçeneğini seçip devam edebilir. Trans veya interseks olmak insanların sosyal ve içsel deneyimlerini kökten etkiler; cisgender ve endoseks bireylerin deneyimlerinden birçok açıdan farklılık gösterir. Kişilerin interseks ya da trans olduğunu bilmiyorsanız, verdikleri cevapları cisgender ya da endoseks oldukları varsayımıyla değerlendirebilir ve bu nedenle eksik/yanlış bulgulara ulaşabilirsiniz. Üstelik onların deneyimlerini de bulgulara doğru bir şekilde dahil edemezsiniz. Ayrıca cinsiyet kimliğinin sorulduğu bölümde trans ve interseks seçeneklerine yer vermek doğru değildir; çünkü trans veya interseks kategorileri mutlaka bir cinsiyet kimliğine işaret etmez. Örneğin, bir trans kadın kendini kadın olarak tanımlayabilir ve trans kimliğini bir cinsiyet kimliğinden ziyade kadınlık deneyiminin bir parçası olarak görebilir. Benzer şekilde, interseks olmak bir kişinin "eşeyini/cinsini" tanımlasa da, kişinin cinsiyet kimliğine karşılık gelmeyebilir. Unutmayın ki "eşey/cins" ve "cinsiyet" farklı kategorilerdir. Bu nedenle, kişilere doğumda atanan cinsiyetlerinin cinsiyet kimlikleriyle uyuşup uyuşmadığını (yani trans olup olmadıklarını) ve interseks olup olmadıklarını ayrı bir soruda sormak daha uygun olacaktır. Son yıllarda, bir kişinin doğumda atanan cinsiyeti ile cinsiyet kimliği arasındaki uyum (ya da uyumsuzluk) cinsiyet modalitesi olarak adlandırılmaktadır^[4]. Cinsiyet modalitesi yalnızca cisgender ve transgender olmaya dair iki ana terimi temsil eder. Ancak bu terminolojiyi kullanımı bunlara ek başka cinsiyet modalitelerinin olabileceğini tartışmaya açıkça davet etmektedir.

Kişilerin cinsiyet kimliği sorulurken yapılan bir diğer yaygın hata da lezbiyen veya gey gibi cinsel yönelimlerin bu bölümde bir seçenek olarak sunulmasıdır. LGBTQIA+ bir şemsiye terimdir, ancak bu cinsiyet kimliği ve cinsel yönelimin iki farklı şey olduğu gerçeğini değiştirmez. Cinsel yönelim, bir kişinin cinsel veya romantik olarak kime ilgi duyduğunu ifade eder ve bu kişinin cinsiyet açısından kendini nasıl tanımladığından farklıdır. Örneğin, bir kişi kendini aynı anda hem trans kadın hem de lezbiyen olarak tanımlayabilir. Bu nedenle cinsel yönelimi her zaman ayrı bir soru olarak sormak gerekir.

Son olarak, kimliklerin bir parantez içinde açıklanmasını öneririm. Ancak bu açıklamaları aktivizm ve akademi diliyle sınırlamak faydalı olmayabilir. Bunları daha anlaşılır kılmak için, açıklamalarınızı araştırdığınız topluluğun günlük dili ve argosuyla ilişkilendirebilirsiniz. Erkeklerle seks yapan erkeklerin Türkiye bağlamında kendilerini gey ya da biseksüel yerine 'aktif' olarak adlandırmaları buna bir örnektir.

Yerleşim yeri nasıl sorulur?

Bir diğer önemli konu da katılımcıların yaşadıkları yer hakkında bilgi toplamaktır. Seyrek nüfuslu veya daha az gelişmiş bölgelerde yaşayan insanlara ulaşmak, metropollerde yaşayanlara göre daha zor olabilir. Baskı altındaki gruplar söz konusu olduğunda, kırsal alanlarda yaşayanlara ulaşmak daha da zor olabilir. Örneğin kırsal alanda yaşayan LGBTQIA+ bireyler, kentsel alanda yaşayanlara göre daha sık gizlilik stratejisine başvurabilir. Çünkü nüfusun az olduğu bölgelerde anonim kalmak neredeyse imkânsiz olabilir ve bu da mahremiyet kaygılarını artırarak ayrımcılık ve damgalanmanın daha da artmasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla, büyük şehirlerde yaşayan insanlar anketinizin örnekleminde fazla temsil edilebilir ve bu da kapsayıcılık açısından bir sorun teşkil eder. Araştırmanızın temsil kabiliyetini artırmak istiyorsanız, özellikle de rastgele örneklem kullanmadığınız ve anket yaptığınız grubun toplam nüfusa oranını bilmediğiniz durumlarda, anket yaptığınız ülkenin farklı bölgelerinden ve şehirlerinden insanların dengeli bir karmasının araştırmanıza katıldığından emin olun. Katılımcıların anonimliklerini koruyabildikleri çevrimiçi bir anket yöntemi bu sorunun üstesinden gelmeye yardımcı olabilmektedir.

Eğitim düzeyi nasıl sorulur?

Eğitim düzeyi yüksek bireyler, eğitimlerinin getirdiği kültürel, sosyal ve ekonomik sermaye nedeniyle belirli avantajlara sahiptir ve eğitim düzeyi daha düşük olanlara göre daha ulaşılabilir olurlar. Bunun sonucunda araştırma örnekleminde fazla temsil edilmeleri söz konusu olabilir. Kapsayıcı olmak için, araştırmanıza farklı eğitim

seviyelerinden insanların katıldığından emin olun. Araştırma konunuzla ilgili literatüre yüksek eğitilmiş kişileri temsil eden çalışmalar hakimse, doğrudan daha düşük eğitim seviyesine sahip kişileri hedef alan araştırmalar yapmak kapsayıcılık açısından iyi bir yol olabilir. Eğitim düzeyine dayalı karşılaştırmalar, örgün eğitimi olmayan kişilerin kendilerini geliştiremeyecekleri varsayımına da yol açmaktadır. Bu durum, insanların eğitim düzeyleri temelinde oluşturulan statü hiyerarşisinin yeniden üretilmesi anlamına gelebilir. Özellikle düşük eğitim seviyesine sahip kişileri doğrudan hedef alan araştırmalar, bu grubun farklılıklarını derinlemesine anlamakta yol gösterici olacaktır.

Meslek nasıl sorulur?

Katılımcıların mesleklerine ilişkin bilgiler de çalışmanızın kapsayıcılığını değerlendirmek açısından önem taşıyabilir. Kişilerin meslekleri hakkında bilgi toplamak için en kapsayıcı yöntem yine açık uçlu bir seçenek eklemek olacaktır. Ancak, bulguları analiz ederken bireylerin mesleklerini bir değişken olarak kullanan araştırmacılar bazen sektörel ayrımlara dayalı kapalı uçlu seçeneklerden oluşan bir liste eklemeyi tercih edebilir. Bu durumda, kayıt dışı meslekleri de dahil ettiğinizden emin olmak gerekir; çünkü baskı altındaki gruplar genellikle kayıt dışı işlerde çalışmaktadır. Örneğin, seks işçiliği trans kadınlar arasında yaygındır ve birçok ülkede seks işçiliği yasadışıdır. Benzer şekilde, temizlik işi göçmen kadınlar arasında yaygındır ve genellikle kayıt dışı çalışırlar. Kayıt dışı olsa bile, araştırdığınız grubun yoğun olarak çalıştığı sektörleri mutlaka öğrenin ve bunları da araştırmanıza dahil edin.

4.2. ARAşTIRMANIN YÜRÜTÜLMESİ

4.2.1. AYDINLATILMIş RIZA FORMU

Baskı altındaki gruplar hakkında araştırma yapılırken herhangi bir etik ihlalin sonuçları genel nüfusa kıyasla daha zarar verici olabilir. Bu nedenle, aydınlatılmış rıza formları bu etik ihlalleri önlemek adına büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, aydınlatılmış rıza formları araştırmacılar ve katılımcılar arasındaki ilişkinin çerçevesini ve sınırlarını belirler. Yukarıda araştırmacı ve katılımcı arasındaki karşılıklılık ilişkisinin kapsayıcılık açısından önemini vurgulamıştım. Aydınlatılmış rıza formunu hazırlarken bu çerçeve ve sınırların mümkün olduğunca karşılıklılık içeren bir şekilde oluşturulmasına dikkat edin.

Aydınlatılmış rıza formu neleri içermelidir?

- Karşılıklılık esasına dayalı bir ilişki kurmak için, araştırma konunuzu katılımcının geçmişi- ni göz önünde bulundurarak ona uygun bir dille anlattığınız- dan emin olun. Bu, katılımcınızın araştırma sorularına daha iyi yanıt vermesine ve araştır- ma konunuza en uygun şekil- de kendi deneyimlerinden bilgi üretmesine yardımcı olabilir. Katılımcılardan aldığınız bilgileri nerede ve nasıl kullanacağınızı, nasıl saklayacağınızı, kimle- rin erişebileceğini ve araştırma bittikten sonra bu bilgilerle ne yapacağınızı mutlaka açıkla- malısınızdır.
- Ayrıca, aydınlatılmış rıza for- munuza katılımcıların istedikleri zaman çalışmadan çekilebi- leceklerine ve sağladıkları tüm bilgilerin imha edileceğine dair bir ifade eklemeniz faydalı ola- caktır. Özellikle baskı altındaki gruplarla çalışırken, bu kişile- re araştırmanızın gizlilik pro- sedürünü ayrıntılı bir şekilde açıklamak, onları araştırmaya katılmaya teşvik edebilir veya soruları yanıtlarken daha ra- hat hissetmelerini sağlayabilir; çünkü baskı altındaki gruplar deneyimleri hakkında konu- ş- mayı utanç verici bulabilir veya gizliliğin ihlali durumunda ay- rımcılık ve damgalanmadan korkabilirler.
- Karşılıklılık ilişkisinin bir diğer unsuru da aydınlatılmış rıza for- munda araştırmanın faydaları- nın katılımcılara aktarılmasıdır. Araştırmanın sadece araştı- macıya fayda sağlamadığını göstermek, araştırmacı ve ka- tılımcılar arasındaki ilişkide kar- şılıklılık duygusunu güçlendirir.
- Ayrıca katılımcılar, özelli- kle de baskı altındaki bir gruba mensuplarsa, deneyimlerini anlatırken olumsuz anıları ye- niden yaşayabilir ve görüşme sonrasında psikolojik desteğe ihtiyaç duyabilirler. Bu olası- ğa karşı, psikolojik destek ala- bilecekleri kuruluşların iletişim bilgilerini metne eklediğinizden emin olun. Bunun yanı sıra, bir araştırmacı olarak sizin suçlu olabileceğiniz etik ihlaller konu- sunda katılımcıların şikâyetle bulunabileceği bir mekanizma oluşturmalı ve bu şikâyet me- kanizmasının nasıl işlediği ko- nusunda da katılımcıları bilgi- lendirmelisiniz.

4.2.2. ANKETİN YAYGINLAŞ- TIRILMASI VE KATILIMCILARA ULAŞILMASI

Çevrimiçi anket uygulamasının artıları ve eksileri

+ Özellikle Türkiye gibi baskı altındaki grupların mahremiyet sorunlarını daha yoğun yaşadığı ülkelerde, onlara ulaşmanın en iyi yolu çevrimiçi anketler gibi görünmektedir. Örneğin, görüştüğüm araştırmacılardan biri anketinde “evinize bir saat mesafede LGBTİ+ kimliğinizi saklamadan bulunabileceğiniz bildiğiniz bir yer var mı?” sorusuna katılımcıların yüzde altmışının hayır cevabı verdiğini belirtti. Bu bulgu, katılımcıların yüzde altmışının yaşadığı şehirde LGBTİ+ dostu mekânların bulunmadığı anlamına gelmemektedir. Bu yanıt bize katılımcıların algısı hakkında bilgi vermektedir. Bununla birlikte, çevrimiçi anket aracılığıyla, kimliklerini çevrimiçi ortam dışında açıkça deneyimlemeyen pek çok kişiye ulaşıldığını söyleyebiliriz. Bu da çevrimiçi anketlerin ulaşılması zor gruplara ulaşmada başarılı olabileceğini göstermektedir.

+ Çevrimiçi anketlerin bir diğer avantajı da anketör olmadan gerçekleştirildikleri için uygun maliyetli ve zaman kazandırıcı olmalarıdır.

- Ancak, çevrimiçi anketlerle yalnızca internet erişimi olan kişilere ulaşabilirsiniz. İnternet erişimi sosyo-ekonomik geçmiş ve yaş gibi birçok değişkene bağlı olabilir. Bu durumda yaşlılar, yoksullar ve internete erişimi kısıtlı olan belirli engellere sahip kişiler kapsam dışında kalabilir.

Çevrimiçi veya yüz yüze anket yapmaya nasıl karar verilmelidir?

Anketin çevrimiçi veya yüz yüze olması, katılımcıların anketi sıkılmadan tamamlayıp tamamlaymayacağı üzerinde etkili olabilir. Örneğin, bir üniversite öğrencisi anketörle vakit kaybetmek yerine anketi online olarak hızlı bir şekilde tamamlamayı tercih edebilirken, görme engelli veya yaşlı bir kişi anketörle konuşarak anketi tamamlamayı tercih edebilir. Sonuç olarak, ulaşmak istediğiniz kitleye en uygun yöntemi seçebilirsiniz veya her iki yöntemi de kullanabilirsiniz.

Hatırlatma

Araştırmaya katılım çağrısı içeren bir ilanı internette dolaşıma sokarak ya da ilgili kişilerle iletişime geçerek katılımcı arayışına girebilirsiniz. Araştırmaya katılım için “eşcinsel olmak” veya “HIV ile yaşamak” gibi kriterleriniz olabilir. Hangi kitleye ulaşmak istediğiniz konusunda dürüst olmak iyi bir uygulamadır. Ancak, insanları aradığınız özelliklere veya kimliklere indirgeyen bir dil kullanmaktan kaçının; örneğin “üç eşcinsel ve beş trans bireye ihtiyacım var” demeyin. Bu tür bir dil katılımcıları nesneleştirir ve bundan kaçınılmalıdır.

4.2.3. KATILIMCILAR VE ANKETÖRLER ARASINDAKİ İLİŞKİ

Yüz yüze anket yapıyorsanız, anketör katılımcılarla iletişim kurarken ayrımcı ve damgalayıcı bir dil kullanmaktan kaçınmalıdır. Anketi kendiniz gerçekleştirmiyorsanız, istihdam ettiğiniz anketörler için hak temelli dilin nasıl kullanılacağı hakkında bir eğitim düzenleyebilirsiniz. Konumsuzluk ve özdüşünümsellik genellikle nitel araştırmalarda kullanılsa da aynı zamanda anketörler için de faydalı araçlardır. Anketörlerinizi bu iki yöntemi nasıl kullanacakları konusunda bilgilendirebilir ve farkındalıklarını artırabilirsiniz. Sözleşmeli olarak çalışan anketörlerin iyi uygulamalar yapmasını sağlamanın bir özveri yükümlülüğü olduğunu ve LGBTQIA+ bağlamında olumlu uygulamalar yapılmasını sağlamak için tek bir eğitimin yeterli olmayabileceğini unutmayın. LGBTQIA+ farkındalığı ve tutumlarının, sözleşmeli iş yapacak şirketlerin veya bireylerin seçiminde önemli bir etkidir; dolayısıyla kapsayıcı olması amaçlanan bir araştırmada anketörlerin LGBTQIA+ pozitifliğinden emin olunmadığı durumlarda bu kişileri kullanmamak gerekir. Anketörlerin saha çalışması sırasında not almaları da iyi bir uygulamadır. Bu sayede, örneğin, katılımcıların hangi sorulara cevap vermekte tereddüt ettiği veya zorlandığı hakkında veri sağlanabilir.

4.3. ARAŞTIRMANIN ANALİZİ

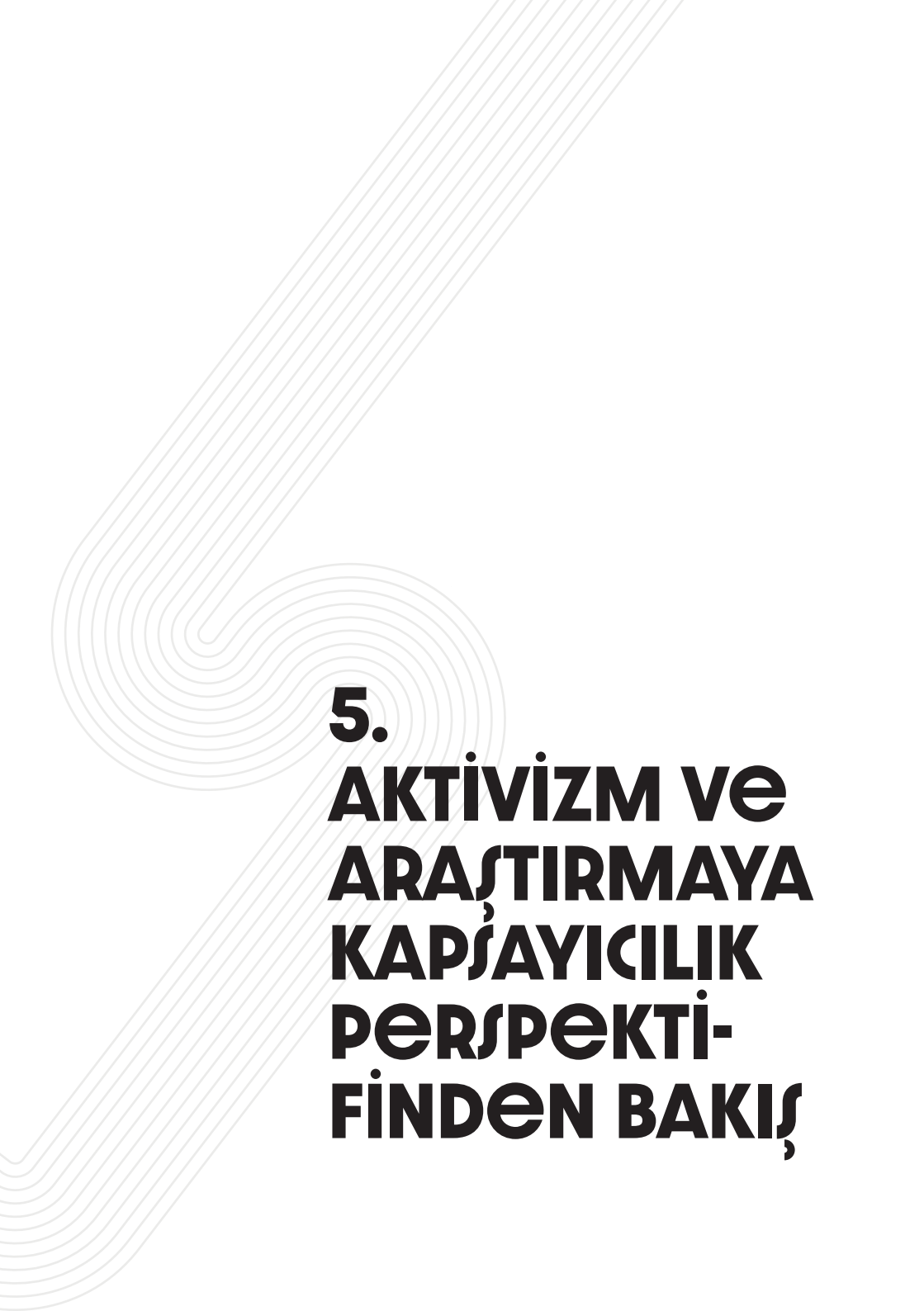
Ulaşılması zor grupları kapsayan bir anket araştırması yürüttüğünüzde, araştırmanızın güvenilirliği, temsil gücü ve geçerliliği ile ilgili bazı sorunlar yaşayabilirsiniz. Bu sorunların farkında olmalı ve bulgularınızı raporlarken mümkün olduğunca alçakgönüllü olmak gerekir. Araştırmanın bulgularını üzerinde araştırma yapılan sosyal gruba genellemekten kaçınılmalıdır. Bulgularınızı yalnızca araştırmanıza katılan kişileri temsil edecek şekilde raporlamak en doğru yaklaşım olacaktır. Araştırmanızın kısıtlamaları konusunda dürüst olmanız, araştırmanızın ne ölçüde kapsayıcı olduğunu veya olmadığını göstermenizi sağlayacaktır. Bu şekilde, okuyuculara dahil etmediğiniz grupların deneyimleri hakkında yanlış bilgi vermemiş olursunuz.

Bunun yanı sıra, analiz yaparken anket sorularını nasıl sunduğunuzu (çevrimiçi veya yüz yüze) göz önünde bulundurmalısınız. Örneğin, çevrimiçi bir anket kullandıysanız, araştırmanızın internet erişimi olan kişileri temsil ettiğinin farkında olmalısınız. Araştırmayı yürüttüğünüz ülkede internet erişim yüzdesi ve internete erişen kişilerin demografik özelliklerine ilişkin verilere erişiminiz varsa, bulgularınızı sunarken bu verilerle eleştirel bir şekilde ilgilenmek, araştırmanızın kapsayıcılık derecesini belirlemenize katkı sağlayabilir.

Benzer şekilde, farklı kimlik ve sınıflardan eşit sayıda insan çalışmanıza katılmamış ve bazı sosyal gruplar çalışmanızda yeterince temsil edilmemiş olabilir. Buna rağmen bunu kapsayıcılıkla ilgili bir sınırlama olarak görmeyebilirsiniz. Örneğin, özel sektör çalışanlarıyla bir anket yap-

tıysanız ve kadın katılımcı sayısı erkek katılımcı sayısından daha azsa, bu durum araştırmanızın kapsayıcılıkla ilgili sınırlamalarından kaynaklanmıyor olabilir. Çünkü yapısal cinsiyet eşitsizlikleri nedeniyle ülkenizde özel sektörde kadın çalışanların oranı daha düşük olabilir. Bunun için araştırmanızdaki kadın ve erkek katılımcı sayısı dengesinin o ülkedeki kadın ve erkek özel sektör çalışanlarının oranına denk gelip gelmediğini kontrol edebilir ve bulgularınızı sunarken bu bilgiyi paylaşabilirsiniz.

Son olarak, baskı altındaki grupları kapsayan bir araştırma yürüttüğünüzde, bulgularınızı raporlamadan önce bu grupların aleyhine kullanılıp kullanılmayacağını görmek için bir risk analizi yapmak sizin etik sorumluluklarınız arasındadır. Örneğin, LGBTQİA+ bireyler arasında madde kullanımının yaygın olduğunu tespit ederseniz, bu bulgu LGBTQİA+ karşıtı kişiler tarafından LGBTQİA+ bireyleri kriminalize etmek veya madde kullanan kişileri “sapkın” olarak damgalamak için kullanılabilir. Bulgularınızı raporlamaya karar verirken, olası riskleri azaltmak için bunları en uygun şekilde çerçevelendirmeli ve bağlamsallaştırmalısınız. Ancak, ülkenizdeki ve o dönemdeki siyasi ve sosyal atmosfere bağlı olarak raporlama yapmamayı da düşünebilirsiniz. Hassas bulguların kamuya paylaşılacağı çerçeveyi ve dili belirlemek için bulgularınızı sivil toplum kuruluşlarıyla/topluluklarla tartışabilirsiniz.

5.
AKTİVİZM ve
ARAŞTIRMAYA
KAPSAYICILIK
PERSPEKTİ-
FİNDEN BAKIŞ

5.1. AKTİVİZM VE KAPSAYICILIK^[5]

Modern toplumlarda, toplumun belirli kesimlerinin bastırılmasına ve sömürülmesine yol açan sosyal ve tarihsel olarak inşa edilmiş güç yapıları vardır. Örneğın, heteroseksüelliğın cinsel ve romantik ilişkiler kurmanın tek normal yolu olduğu varsayımı, yani heteroseksizm, gay, lezbiyen ve biseksüellere karşı sistematiik olarak ayrımcı, damgalayıcı ve dışlayıcı muamelelere yol açmaktadır. Bu güç yapıları parlamento, bürokrasi, yargı, medya ve şirketler gibi toplumsal yaşamı düzenleyen ve toplumsal koşullara ilişkin algımızı şekillendiren kurumlara da yansımaktadır. Örneğın, açık LGBTQIA+ bireyler maruz kaldıkları sistematiik ayrımcılık, damgalanma ve dışlanma nedeniyle kamu kurumlarında karar verici pozisyonlarda yer alamamaktadır. Bundan ötürü, kamu ve siyasi kurumlar (ve birçok özel kurum) ayrıcalıklı geçmişe sahip kişilerin hâkimiyetindedir. Sonuç olarak, bu kurumlar dezavantajlı grupların ihtiyaçlarına uygun politikalar geliştirmeye konusunda isteksiz kalabilmekte ya da istekli olsalar bile bu grupların sosyal koşullarını ve ihtiyaçlarını yanlış yorumlayabilmektedirler. Kısacası, bu kurumlar genellikle ezilen grupların ihtiyaçları doğrultusunda politikalar geliştirmezler. Ayrıca baskı altındaki gruplar mevcut hak ve hizmetlere erişimde de engellerle karşılaşmaktadır. Bu gruplar bu hizmetlerden yararlanırken ve haklarını kullanırken ayrımcılığa ve hak ihlallerine maruz kalabilmektedir ya da ayrımcılığa uğrama korkusuyla bu hizmetleri ve hakları kullanmaya teşebbüs bile etmeyebilirler. Özetle, bu kurumlar toplumsal yaşamı düzenlerken mevcut eşitsizlikleri yeniden üretmektedir.

Öte yandan, bu kurumlar toplumsal koşullara ilişkin algımızı da avantajlı olanlar lehine şekillendirmektedir. Örneğin, birçok hükümet HIV ile ilgili politikalarını geliştirirken LGBTQİA+ bireyler, seks işçileri ve damar içi madde kullananlar gibi kilit gruplara özel hizmetler sunmaz; çünkü HIV ile enfekte olmayı bu grupların ahlaki yozlaşması veya sorumsuzluğunun bir sonucu olarak görürler. Ancak araştırmalar HIV enfeksiyonunun bu gruplar arasında yaygın görülmesinin nedeninin, maruz kaldıkları ayrımcılık ve dışlanmanın onları HIV enfeksiyonuna karşı daha savunmasız hale getirmesi olduğunu göstermektedir. Bir başka örnek de, birçok hükümetin LGBTQİA+ karşıtı uygulamalarına rağmen LGBTQİA+ bireylere ayrımcılık yapılmadığını iddia etmesi ya da daha kötüsü, LGBTQİA+ bireylerin ülkelerindeki varlığını inkar etmesidir. Aslında, toplumsal koşulların bu tür inkâr ve manipülasyona dayalı bir şekilde algılanması, hem baskı altındaki gruplara yönelik politikaların geliştirilmemesine zemin yaratır hem de bunu meşrulaştırır. Bu durum, baskı ve sömürü deneyimini sadece avantajlı olanların nezdinde değil, baskı altındaki grupların nezdinde de geçersiz kılar. Toplumda bu tür bir deneyimi yaşayan tek kişinin kendileri olduğu hissine kapılabilir ve yalnız olduklarını düşünebilirler.

Tüm bu nedenlerle, bu gruplar tarihsel olarak geleneksel siyasal katılım yöntemleriyle siyasal karar alma süreçlerini etkili bir şekilde etkileyememiş, hak ve hizmetlere erişim talepleri siyasal arenada yeterince görünür olmamıştır. Böylece, bu toplumsal gruplar siyasete katılmak ve taleplerini görünür kılmak için savunuculuk, kampan-

ya, protesto ve miting gibi çeşitli strateji, araç ve yöntemleri kullanmışlardır. Bugün bu grupların iktidar yapılarına meydan okumak ve toplumsal değişim yaratmak için kullandıkları eylem yelpazesi “aktivizm” olarak adlandırılmaktadır. Aktivizmle uğraşan insanlar baskı ve sömürü deneyiminde yalnız olmadıklarını, bunun kolektif bir deneyim olduğunu fark ederler. Aktivizm, toplumsal koşulların hegemonik algısı ile baskı altındaki grupların ortak yaşanmış deneyimleri arasındaki boşluğu kapatma amacıyla ses çıkarma fırsatı sunar. Aktivistler baskı ve sömürü deneyimlerini dile getirerek toplumsal koşullara ilişkin algıları şekillendirir. Böylece toplumsal gerçekliğe ilişkin algılarımızın ortak yaşanmış deneyimlerimizden bağımsız olamayacağı ortaya çıkmış olur. Toplumsal gerçekliğin ne olduğunu bize söyleyecek bedensiz, üstün ve tarafsız bir akıl yoktur, çünkü toplumsal gerçeklik insan müdahalesine açıktır. Bize yeni dünyaların olasılığını düşündüren de budur. Aktivistler, mevcut dünya içinde kendilerine bir yer bulamadıkları için yeni bir dünya hayal ederler. Dünyayı arzu ettikleri yönde değiştirmek için harekete geçerek kendilerinin de bu dünyaya etki etme gücü bulunan aktörler olduklarının altını çizerek. Aslında aktivizm, dışlanan ve görmezden gelinen insanların dünyayla ilişki kurmasının bir yoludur. Daha yakından incelendiğinde, aktivizm hem kapsayıcılığı talep etmenin hem de bunu uygulamanın bir yoludur.

5.2. ARAŞTIRMA VE KAPSAYICILIK [6]

Kapsayıcı araştırma yapmak, araştırdığınız konunun tüm muhataplarının deneyimlerini bulgulara yansıtılabilmek ya da en azından onların deneyimlerini yansıtamayacağınızı bilmek ve bunu dürüstçe ifade etmek anlamına gelir.

Kapsayıcılık... Sanırım araştırmanın keşfetmeyi amaçladığı içerikte yer alan tüm tarafların dahil edilmesi demektir. Başka bir deyişle, araştırmanızın seçtiğiniz örnekleme gerçekten temsil kabiliyetine sahip olup olmadığı önemlidir. Araştırma gerçekten o konuyla ilgili sorun yaşayan herkesi kapsamakta mıdır? Aksi takdirde, bu sorunu yaşayan kişiler yerine bu sorunu yaşamayan bir kitle ile görüşmek, kapsayıcılıktan uzak sonuçlar doğuracaktır. Yani mevcut sorunun sahibine ulaşıyor mu ve farklılıklarıyla birlikte tüm bireyleri kapsıyor mu? (Katılımcı 4)

Çalışmanızın muhataplarının kimler olduğunu ve onlara ulaşıp ulaşmadığınızı nasıl bilebilirsiniz? Ulaştığınız örnekleme'deki kişilerin deneyimlerinin bulgulara kapsamlı bir şekilde yansıtıldığından nasıl emin olabilirsiniz? Örneğin, 'engelliler' veya 'LGBTQIA+'lar gibi sosyal grupları araştırma örnekleme'ne dahil etmek kapsayıcılık adına yeterli midir? Kesişimsel bir yaklaşıma sahip olmak, araştırmanızı daha kapsayıcı hale getirmenize ve çalışmanızın ne ölçüde kapsayıcı olduğunu anlamınıza yardımcı olacaktır; çünkü kesişimsellik, insanların deneyimlerinin nerede farklılaştığını ve nerede birleştiğini gösteren bir araçtır. Haliyle farklılaşan deneyimleri birbirine indirmeden araştırma örnekleme'ne ve bulgularına ne ölçüde dahil edebileceğinizi değerlendirebilirsiniz. Örneğin, HIV ile yaşayan bir natrans kadın ile

HIV ile yaşayan bir trans kadının HIV ile yaşama deneyimleri farklı olabilir. HIV ile yaşayan natrans bir kadın toplum tarafından HIV salgınının ya da eşinin sorumsuzluğunun kurbanı olarak görülürken, HIV ile yaşayan trans bir kadın HIV salgınının sebebi olan ahlaksız bir kişi olarak görülebilir. Bu örnekte, HIV ile yaşayan bir kadın olmanın cinsiyet kimliği/translık deneyimi ile kesiştiğini görüyoruz. Farklı toplumsal ayrımların bir araya geldiklerinde insanların deneyimlerini nasıl şekillendirdiğini ancak kesişimsellik perspektifinden bakarak görebiliriz. Bu da çalışmamıza kimlerin dahil edilip kimlerin edilmemesi gerektiğini değerlendirmemizi mümkün kılar.

Kapsayıcılık dediğimizde, LGBTQIA+ bireylerin ihtiyaçlarının görünür olmadığı bir dünyada, ihtiyaçları ve farklılıkları kesişimsel bir perspektiften görmekten bahsediyoruz. Yani kapsayıcılık bizim için bir şeyin üstüne LGBTQIA+ meselesini eklemekten ibaret değil. Kürt queer olma meselesi, seks işçisi olma meselesi, engelli bir queer olma meselesi ve tüm bu meselelerden doğan ihtiyaçlar. (Katılımcı 6)

Kesişimsel bir bakış açısı olmadan, kapsayıcı olmak adına tüm kimlikleri örnekleme dahil etmek, tam tersine bir dışlama haline gelebilir. Örneğin, katılımcılar arasında eşcinsellerin olması, doğrudan eşcinsel olma deneyiminin tamamını çalışmamıza dahil ettiğiniz anlamına gelmeyebilir. Çünkü günümüz Türkiye'sindeki yapısal eşitsizlikler nedeniyle bir Türk gey ile bir Kürt ya da Ermeni geye ulaşma olasılığı farklıdır. Büyük kentlerin dışında yaşayan bir Kürt gey, etnik azınlık statüsü, coğrafi konum

ve cinsel yönelimin keşişmesinin getirdiği kendine özgü koşullar nedeniyle açılmakta zorluk çekebilir ve bu durum Kürt geylere ulaşma olasılığını azaltabilir. Benzer şekilde, azınlık statüsündeki Ermeni bir gey, cemaatinin küçüklüğü ve baskı altında olması nedeniyle cinsel yöneliminden açıkça bahsetmekte çekimsiz davranabilir. Çalışmanıza sadece veya ağırlıklı olarak Türk geyleri dahil ettiğinizde ve tüm geylerin deneyimlerini dahil ettiğinizi iddia ettiğinizde, gey olma deneyimini ayrıcalıklı grup lehine homojenleştirmiş olursunuz.

Sonuç olarak keşişimsellik, çeşitli toplumsal ayrımlardan kaynaklanan baskı ve sömürü deneyimlerini birbirinin üstüne eklemek anlamına gelmez. Örneğin, birden fazla baskı gören kimliğe sahip olmak doğrudan daha fazla baskı anlamına gelmeyebilir. Keşişen kimlikler arasında bir hiyerarşi olabilir veya olmayabilir. Keşişimsellik, farklı baskı biçimlerinin karşılıklı olarak birbirini nasıl inşa ettiğini anlamayı gerektirir. Örneğin, yüksek eğitimli orta sınıf bekar bir kadın toplum tarafından aşırı derecede cinselleştirilebilir ve komşuları, kadın genel olarak seks yapmaktan hoşlanmasa bile, onun bir “sürtük” olduğunu söyleyerek mahalle baskısı uyguluyor olabilir. Öte yandan, ilkokul mezunu ev hanımı bir anne, cinsel arzuları olmasına rağmen toplum tarafından cinselliksizleştirilebilir. Sırf yapısal eşitsizlikler nedeniyle, bu kadın aile hayatından sıyrılıp cinsel arzularını özgürce yaşayabileceği bir hayat tarzı sürdüremeyebilir. Bu iki örnekte de görebileceğimiz gibi, eğitim durumu, sınıf ve medeni durum gibi çeşitli toplumsal ayrımlar bir araya gelerek bu bireylerin kadınlık deneyimini inşa ederler. Ayrıca, toplumsal ayrımlardan kaynaklanan hiçbir deneyimi ezbere

varsayımlarla ele almamak gerekir. Örneğin ilkökul mezunu olmak bir kadın için her zaman aile hayatının dışına çıkamamak anlamına gelmeyebilir. Kesişimsellik dünyayı görmeye yarayan bir mercektir, baskı ve sömürünün mutlak bilgisi değildir.

Kapsayıcılığın hayati önem taşıdığı aşikârdır; peki doğru veri mi toplanmıştır? Örneğin bir mahallede, mahallelilerden biri Türkçe olmayan “dejenerasyon” kelimesini bir kez kullandığı için ona Gay Ziya denmiştir. Onun yaşadığı sorunla benim yaşadığım sorun aynı şeyler değildir. Onun bize anlatacağı ile benim size anlatacağım aynı şeyler olmaz. Kapsayıcılık adına aynı imkânlar sunulur ama ihtiyaçlarımız, bu imkânlarla ulaşma kapasitemiz, kendimizi ifade etme kabiliyetimiz aynı değildir. Hani klişe bir laf vardır. Eğer taraf tutmuyorsanız zalimin tarafındasınızdır. Kapsayıcılık için de ister istemez aynı şey geçerlidir. Kapsama gücüne sahip olduğunuz kişileri kapsarsınız. Dolayısıyla araştırmanızı dikkatli yapmalısınız.

(Katılımcı 3)

Özetle, araştırmanızı kapsayıcı hale getirme çabası, insan deneyiminin çeşitliliğini araştırma bulgularınıza yansıtmanızı sağlar. Bunu yapabilmek için insan deneyimini verili olarak almamalı ve bu deneyimin toplumda nasıl inşa edildiğini anlamaya dikkat etmelisiniz. Kesişimsel bakış açısı, farklı sosyal yapıların ve sosyal ayrımların bu deneyimi inşa etmek için nasıl bir araya geldiğini anlamak için kullanabileceğiniz bir araçtır.

5.3. BİR AKTİVİZM BİÇİMİ OLARAK KAPSAYICI VE KEŞİŞİMSEL ARAşTIRMA

Feminist ve LGBTQİA+ hareketleri tarihsel olarak bilim ve akademiye karşı eleştirel bir duruş sergilemiştir. Feministlerin ve LGBTQİA+ aktivistlerinin temel eleştirisi, bilimin ve akademinin kendi deneyimlerini veriye indirgeyerek nesneleştirmesi ve bu verilerin bir baskı aracı olarak kullanılabilmesidir. Örneğin Dünya Sağlık Örgütü 1990 yılına kadar eşcinselliği akıl hastalığı olarak sınıflandırmış ve LGBTQİA+ bireylere yönelik ayrımcılık ve damgalanmayı bir ölçüde meşrulaştırmıştır. Buna ek olarak, feminist akademisyenler bilimsel bilginin nesnellik iddiasını eleştirmiştir [6]. Bu feminist eleştiriye göre, doğa bilimleri ve sosyal bilimler genellikle bedensiz ve sonsuz bir bakış açısına sahip eril bir bilim insanı normunu varsaymıştır ve bu bilim insanı geleneksel olarak nesnellik adına hangi bilginin geçerli olduğuna karar verme gücüne sahiptir. Sonuç olarak, birçok feminist ve LGBTQİA+ aktivist (ve akademisyen) akademiye ve bilime karşı eleştirel bir duruş sergilerken, bilimsel araştırmayı bir aktivizm biçimi olarak düşünmek mümkün müdür?

Avrupa'da pozitivism eleştirisi vardır, ancak bu sadece veri kötü niyetli amaçlar için kullanıldığında veya insan deneyimleri veriye indirildiğinde bir sorun haline gelir. Bizim henüz o aşamaya geldiğimiz söylenemez. Burada hala "ne oluyor, ne oldu?" diye merak ediyoruz. Bunun için elimizde veri yok. Feminizm alanında da durum böyle. (Katılımcı 4)

İlk bölümde, aktivistlerin baskı ve sömürü deneyimlerine dair deneyimlerinden beslenen içgörülerini dile getirerek hakikate müdahale edebilecekleri ve bu nedenle hakikatin ortak yaşanmış deneyimlerimizden bağımsız düşünülmemeyeceği savunulmuştur. Aynı şekilde, aktivistler de baskı deneyimlerini ve aktivizm yoluyla bunu değiştirme arzularını dile getirerek aktörlüklerini geri kazanırlar. Yani toplumdan dışlanan insanlar aktivizm aracılığıyla dünyayla ilişki kurarlar.

Buna paralel olarak, anketler kapsayıcılık adına çeşitli şekillerde değerlendirilebilir. İlk olarak, modern çağda toplum akademiyi ve bilimi hakikatin nesnel bilgisini üretme otoritesi olarak görmektedir. Araştırmacı kimliğinizle ve yetkili konumunuzla, baskı altındaki kesimlerin deneyimlerini araştırmalarınıza dahil etme çabasının hakikate yönelik güçlü bir aktivist müdahale olduğunu ileri sürmeniz yerinde olacaktır. Dahası, avantajlı sosyal gruplar, kendileri hakkında bilgi üretmek ve yaymak için daha fazla araca sahip oldukları için araştırmalarda çoğunlukla gereğinden fazla temsil edilirler. Ancak kapsayıcı bir yaklaşım, çalışmanızda avantajlıların orantısız temsilini ortadan kaldırmanıza yardımcı olacak ve nesnellik iddiasını güçlendirecektir.

İkinci olarak, baskı altındaki sosyal gruplardan insanları katılımcı olarak araştırmalara dahil etmek, onlara güç verecektir. Örneğin, birçok LGBTI+ birey ayrımcılık ve damgalanma korkusu nedeniyle açılmamaktadır. Kendilerini oldukları gibi var edebilecekleri ve hikayelerini yüksek sesle anlatabilecekleri sosyal alanlara sahip değillerdir. Bir

araştırmanın katılımcısı olmak, onlara kendi hikayelerini anlatma ve kendilerini bu hikayenin baş kahramanı olarak görme fırsatı verecektir. Bu da aktör/etken olmaya dair duygularının güçlenmesine yardımcı olur. Dolayısıyla, araştırmada kapsayıcı bir yaklaşıma sahip olmak, bir tür aktivizm olarak görülebilir.

Ya hu, hangi ankette panseksüel diye bir kategori var? Biz bunu açık uçlu bir seçenek koymak yerine kendi aramızda tartışarak ayrı bir kategori olarak koymaya karar verdik. Çünkü bu vurgu, birbirimizle dayanışma içinde olduğumuzu göstermenin bir yolu. Evet, bu bir aktivizm biçimi; farklı kimlikleri görünür kılmak aktivizmin bir parçası. Herhangi bir anketi açtığım da kendi kimliğimi bir seçenek olarak görmek beni çok mutlu eder, çünkü bu kimlikler genelde görünmezdir. (Katılımcı 5)

Bunun dışında, baskı altındaki sosyal grupların karşılaştığı ayrımcılık ve damgalanma sorunu, genellikle hükümetlerin bu gruplara yönelik inkâr politikalarının bir sonucudur. Örneğin Erdoğan 2021 yılında "LGBT, böyle bir şey yok" şeklinde bir açıklama yapmıştır. [8] Araştırmınıza LGBT+ bireyleri dâhil etmeniz bu inkâr politikasının aksini kanıtlayacaktır. Üstelik bu grupların ihtiyaçlarını ve maruz kaldıkları baskıları bilimsel verilerle ortaya koymak hak talep etmenin ilk adımıdır. Bu nedenle birçok hak temelli sivil toplum kuruluşu veri temelli savunuculuk yaklaşımını benimsemektedir. Yürüteceğiniz çalışmalar bu kuruluşların savunuculuk ve lobi çalışmalarına katkı sağlayabilir.

Özetle, araştırma yaparken ve baskı altındaki grupların bilgisini ortaya koyarken kapsayıcı bir yaklaşımı benimsemek başlı başına aktivist bir çabadır. Akademi ve aktivizm arasında tarihsel olarak bir gerilim vardır, ancak bu birbirlerini doğal olarak dışladıkları anlamına gelmez. Aksine, akademi ve aktivizm arasındaki gerilim, her ikisini de besleyen dinamik bir ilişki ortaya çıkarır.

[1] Aşağıda bahsettiğim üç araştırmaya ait alıntılar bulabilirsiniz. Kaos GL tarafından LGBTİ+'ların istihdamdaki durumunu araştırmak üzere yapılan anket 2015 yılından bu yana her yıl gerçekleştirilmektedir. Bu araştırmanın sonuçları 2022 yılında iki ayrı rapor olarak yayımlanmıştır. Ayrıca tespit edebildiğim kadarıyla Volkan Yılmaz ve İpek Göçmen'in araştırması Türkiye'de en fazla sayıda LGBTQIA+ bireye ulaşan araştırmadır.

Mary Lou O'Neil et al., Türkiye'de Kamu Çalışanı Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans, İnterseks ve Artıların Durumu, Ankara, Kaos GL, 2022

Mary Lou O'Neil et al., Türkiye'de Özel Sektör Çalışanı Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans, İnterseks ve Artıların Durumu, Ankara, Kaos GL, 2022

Volkan Yılmaz & İpek Göçmen, "Exploring Perceived Discrimination Among LGBT Individuals in Turkey in Education, Employment, and Health Care: Results of an Online Survey", *Journal of Homosexuality*, 64, 8 (2017): 1052-1068

[2] Donna J. Harraway, "Situated knowledge: the science question in feminism and the privilege of partial perspective", *Feminist Studies*, 14, 3 (Autumn, 1988): 575-599

[3] ibid

[4] Florence Ashley, "Gender Modality: Proposal for New Terminology", <https://medium.com/@florence.ashley/gender-modality-proposal-for-new-terminology-d78df51b299f>

[5] Bu bölümde <https://www.activisthandbook.org/> web sitesinden yararlandım.

[6] Bu bölümde aşağıdaki makalelerden yararlandım:
Nira Yuval-Davis, "Intersectionality and Feminist Politics", *European Journal of Women's Studies*, 13, 3 (2006): 193-205

Ann Phoenix and Pamela Pattynama, "Intersectionality", *European Journal of Women's Studies*, 13, 3 (2006): 187-192

[7] Donna J. Harraway, "Situated knowledge: the science question in feminism and the privilege of partial perspective", *Feminist Studies*, 14, 3 (Autumn, 1988): 575-599

[8] <https://bianet.org/bianet/siyaset/238667-erdogan-lgbt-yok-oyle-bir-sey>

S P O D